

Insekt-Nytt

**Medlemsblad for Norsk
entomologisk forening**

Nr. 1 2014 Årgang 39

Insekt-Nytt • 39 (1) 2014

Insekt-Nytt • 39 (1) 2014

Medlemsblad for Norsk entomologisk forening

Redaktør:

Anders Endrestøl

Redaksjon:

Lars Ove Hansen
Jan Arne Stenløkk
Leif Aarvik
Halvard Hatlen
Hallvard Elven

Nett-redaktør:

Hallvard Elven

Adresse:

Insekt-Nytt, v/ Anders Endrestøl,
NINA Oslo,
Gaustadalléen 21,
0349 Oslo
Tlf.: 99 45 09 17
[Besøksadr.: Gaustadalléen 21, 0349 Oslo]

E-mail: insektnytt@gmail.com

Sats, lay-out, paste-up: Redaksjonen

Trykk: Gamlebyen Grafiske AS, Oslo
Kraft digitalprint AS, Oslo

Trykkdato: april 2014

Opplag: 900

Insekt-Nytt utkommer med 4 nummer årlig.

ISSN 0800-1804 (trykt utg.)
ISSN 1890-9361 (online)

Forsidebildet:

Palloptera saltuum (Diptera: Pallopteridae)
© Malcolm Storey / www.discoverlife.org
Se s. 17 dette heftet.

Insekt-Nytt presenterer populærvitenskapelige oversikts- og tema-artikler om insekters (inkl. edderkoppdyr og andre landleddyr) økologi, systematikk, fysiologi, atferd, dyregeografi etc. Likeledes trykkes artslistene fra ulike områder og habitater, ekskursjonsrapporter, naturvern-, nytte- og skadedyrstoff, bibliografier, biografier, historikk, «anekdoter», innsamlings- og prepareringsteknikk, utstyrstips, bokanmeldelser m.m. Vi trykker også alle typer stoff som er relatert til Norsk entomologisk forening og dets lokalavdelinger: årsrapporter, regnskap, møte- og ekskursjons-rapporter, debattstoff etc. Opprop og kontaktannonser er gratis for foreningens medlemmer. Språket er norsk (svensk eller dansk) gjerne med et kort engelsk abstract for større artikler. Våre artikler refereres i Zoological record.

Insekt-Nytt vil prøve å finne sin nisje der vi ikke overlapper med vår forenings fagtidsskrift *Norwegian Journal of Entomology*. Originale vitenskapelige undersøkelser, nye arter for ulike faunaregioner og Norge går fortsatt til dette. Derimot tar vi gjerne artikler som omhandler «interessante og sjeldne funn», notater om arters habitatvalg og levevis etc., selv om det nødvendigvis ikke er «nytt».

Annonsepriser:

1/2 side	kr. 1000,-
1/1 side	kr. 1750,-
Bakside (farger)	kr. 2500,-

Ved bestilling av annonser i to nummer etter hverandre kan vi tilby 10 % reduksjon, 25 % i fire påfølgende numre.

Abonnement: Medlemmer av Norsk entomologisk forening får fritt tilsendt *Norwegian Journal of Entomology* og *Insekt-Nytt*. Kontingenten er for 2014 kr. 280,- pr. år (kr. 140,- for junior-medlemmer til og med året de fyller 19 år). For medlemskap bruk skjema på våre nettsider (www.entomologi.no) eller kontakt:

Norsk entomologisk forening,
Postboks 386, 4002 Stavanger.
e-post: jansten123@online.no

Redaktøren har ordet:

Større og færre, men hvilke konsekvenser?

Overskriften er rappa fra en rapport om «strukturendringer og jordbrukspolitiske målsetninger» utgitt av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning i 2008. Den er 5-6 år gammel, men fortsatt relevant på den politiske dagsorden. Landbruket i Norge er og har vært dynamisk, og har vært en vesentlig faktor i å forme landet vårt. Bosettingsmønsteret vi har i dag, er et resultat av tidligere generasjoners bruk av hele landets ressurser, fra de skrinne fjellbygdene og ned til de feite østlandsåkrene. Her er det drevet dyrking av jord og skogsdrift, beite, og sågar utslått, lauving, vedsanking og andre småsyster. Dette har igjen formet landskapet. Hva skjer om man gir seg med

dette? Vil naturen ta det tilbake, eller vil den trekke seg tilbake?

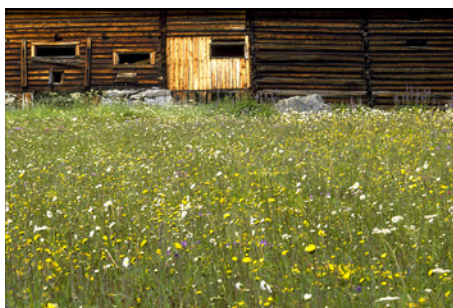
Da jeg vokste opp i ei lita fjellbygd øverst i Hallingdalen på 80-tallet var det bønder på alle kanter av nabolaget, sikkert en 10-12 ulike bruk i nærmeste omkrets. Det var sau på fjellbeite, men og noen kyr, som fortsatt ble gått til stølen oppunder Hallingskarvet hver sommer. Skarp fjellluft, kubjeller i det fjerne og fersk rømme. For å romantisere ytterligere; apollo-sommerfugler og fiolette gullvinger flagret over engene. Da jeg begynte på studier 15 år seinere var det ingen bønder igjen. Og sånn har det gått over store deler av landet, verst på Vestlandet og i Nord-Norge. Fra 1989 til 2004 har antall gårdsbruk blitt

Innholdsfortegnelse

Endrestøl, A. Redaktøren har ordet: Større og færre, men hvilke konsekvenser?	1
Strømmen, F.A. Linselusa	4
Hofsvang, T. Insekter i norske romaner og noveller	5
Greve, L. Prikkfluer (Diptera: Pallopteridae) - en oppsummering	17
Slagsvold, P.K. Bladbillen <i>Chrysolina sturmi</i> gjenfunnet i Norge	23
Holger Holgersens legat	26
Endrestøl, A. Minneskrift: Holger Holgersen (1914-1996)	27
SABIMA. Utlysning av kartleggingsmidler	39
Bøhn, K. NEFs sommersamling på jæren 21-23. juni 2013	40
Stenløkk, J. Insekter i nettet	47
Hatlen, H. På larvestadiet	49
Forhandlere av entomologisk utstyr	50
Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 39 (1) 2014	51

redusert med 44 % (ca. 50000 gårdsbruk), og de aller fleste av disse er småbruk (under 100 dekar). Samtidig har jordbruksareal i drift per gårdsbruk gått opp med hele 79 % i samme periode. Grovt sett har vi de siste 25 årene fått halvert antall gårdsbruk i Norge, og de resterende har doblet arealet fra 100 til 200 da. Det totale landbruksarealet er derfor ikke redusert like drastisk, mye fordi enkelte bønder leier jord. Så, det er fortsatt jorder og noen beiter øverst i Hallingdalen.

Nedgangen i antall bruk skal fortsette til enda færre og enda større skal vi tro Sylvi Listhaug (Frp). Sylvi varsler endringer

1993-2004. Slåtteeeng i Nore og Uvdal kommune, Buskerud. Slåtteeenga på bildet ble i 1993 registrert som nasjonalt verdifull. Etter at den ble tatt ut av drift og grodde igjen har den verken biologisk eller estetisk verdi lenger. Foto: Oskar Puschmann/ Norsk institutt for skog og landskap.

i landbruksoppgjøret, med økende de-regulering og kutt i overføringene. Men, denne lederen er ikke noe forsvarstale til norsk matproduksjon eller til den norske bonden. Listhaug vil som kjent «framsnakke» bondeyrke for å rekruttere flere unge til å bli bønder, og som tidligere First House-konsulent er det vel en smal sak for henne å gjøre kuruker om til cupcakes. Nei, spørsmålet er hva som skjer med landskapet den dagen de som leier jord også må legge ned eller ikke gidder å leie fordi avstandene blir for store, lønnsomheten for dårlig eller arbeidsdagen for lang?

Hvis man skal våge seg på en grovt forenklet spådom. De som til en hver tid har de minst drivverdige arealer øverst i dalene våre gir seg, og kanskje er det en sliter som holder stand og leier jorden en periode, før han og gir seg. Dette gror igjen sammen med tilhørende fjellbeiter, enten med skog eller med hytter. Dette er for så vidt gammelt nytt, og har pågått en periode, men vil sannsynligvis akselerere. Klima bidrar direkte til gjengroing gjennom økt temperatur og nedbør (og får ytterligere hjelp av økte nitrogen-nedfall), men og indirekte ved at man har fått en fiks ide om at å plante skog rettferdiggjør utvinning på Utsirahøyden (satt på spissen, og gjerne med sitkagran/pøbelgran/miljøgran). Lengre ned i dalene blir det også færre bønder, men noen med mye tilleggsjord (altså større enheter) som produserer gras til alt for mange kjøttfe, som igjen tyner utmarksbeiter. På lavlandet er det store sammenhengende kornåkre. Driftshindre som åkerholmer, store trær, gamle steingjerder, og lignende blir fjernet. Totalt sett blir det derfor mer skog og mer grønne ørkener (les: monokultur). Det vil si, en del av de grønne ørkenerne (som fort-

satt er en slags natur) vil vi omdanne til grå ørkener (for eksempel IKEA, som ikke er natur), som inngår i de ca. 20000 da matjord vi bygger ned årlig i Norge.

Det kan virke som om vi går fra et småpikselert, mosaikpreget landskap som var godt smurt utover landet, til å få et landskap med større piksler over et mindre område. Og kvalitetsmessig går det med det biologiske mangfoldet som det gjør i den digitale pikselerte verden. Vi går fra full HD og ned til VGA. Dette «landskapsskiftet» har skjedd i en rekke europeiske land, og noen har heldigvis forsket på det (siden grovt forenkledde spådommer bør unngås). I Finland har for eksempel de seminaturlige engene (kultureng) blitt redusert med 98 % de siste 120 årene. Dette er jo fordi de i stor grad forsvinner, som i Norge, etter gjødsling/sprøyting eller gjengroing etter opphør av beite. Der har man sett at diversiteten av sommerfugler går ned med en økende intensivering i landbruket (målt som mer homogent landskap). Hele 60 % av dagsommerfuglartene tilknyttet slike semi-naturlige engarealer har fått reduserte populasjoner de siste 40-50 årene. I 2013 kom en rapport fra det Europeiske miljøbyrået (EEA), som slo fast at en rekke sommerfuglarter knyttet til eng- og grasarealer har gått tilbake med 50 % fra 1990 til 2011 av samme årsaker; intensivering og gjengroing. I England har de sammenlignet insekt-materiale innsamlet over 25 år og sammenholdt det med intensiveringen i landbruket. Den korte historien er at også der går mengden av insekter ned (og med de også fuglene).

Og vi skjønner at det raskt går utover (og har gått ut over) arter som apollo og mne-

mosyne, fiolett gullvinge, niobeperlemoringe og prikkkrutevinge for å nevne noen sommerfugler. Men EEA rapporter også om nedgang av arter som engringvinge og tiriltungeblåvinge! Men noen klarer seg og kompenserer individantallet. De mobile og mindre sære artene tar over, på bekostning av de mindre mobile og mer spesialiserte artene. Mange av de pollinerende insektene sliter også åpenbart som følge av mindre mangfold av blomster. Det kalles verdens viktigste summetone. Men enda viktigere er nok totalt sett de uten summetone. Mangfoldet som vi ikke er bevisst og følger med på, men som lider samme sjebne.

Problemet med landskapsendringene vil antagelig bare akselerere, også utover problemene vi kjenner fra det klassiske kulturlandskapet i dag. Siden andre land delvis har kjent dette på kroppen før oss, er det gode mulighet for å være litt proaktive og kanskje ta noen grep før det går for langt. Det er jo en viss tidsforsinkelse før vi ser de faktiske resultatene, men prosessene er i gang og fortsetter ufortrødent sin stille revolusjon (mens det nok vil bråkes desto mer under de neste landbruksforhandlingene).

Neste hefte

Vi håper hefte 2 (eller 3) i år vil bli med spesialfokus på militære områder. Er det noen som har noe å bidra med på den fronten, så gi beskjed! Historikk, spennende funn, ukjente perler, anekdoter osv.

Anders Enderstøl

Den 12. mars 2014 fotograferte jeg denne rustvingespinner larven (siste larvestadie) ved Mæbøstjønna, Flekkerøy, Kristiansand. Den ble funnet i en liten kvisthaug under bark av råtnende løvtre. Det er ikke mange insekter på vingene så tidlig på året, men det er mye spennende under bark. Kanskje ser jeg rustvingespinneren igjen til sommeren. Innen den tid har den vært gjennom forvandlingen fra larve - puppe- fullvoksen sommerfugl.
Foto og tekst: Frank Arild Strømmen

Insekter i norske romaner og noveller

Trond Hofsvang

Insekter er ikke et hyppig forekommende tema i norske romaner og noveller. Men pussig nok fins det minst tre noveller om insekter, dog med forskjellig utgangspunkt; Sandemoses glødende pasjon for sommerfugler i «*Agnes, min deilige sommerfugl*», Knut Hamsun om irritasjonen over en surrende flue i «*En ganske almindelig flue av middels størrelse*» og Tarjei Vesaas' «*Ein motig maur*», der maur er brukt som metafor.

Aksel Sandemose

Aksel Sandemose ble tatt opp som medlem i Norsk Entomologisk Forening i 1947 (se faksimile av NEFs medlemsprotokoll i Insekt-Nytt nr. 2, 1994: «15.4. 1947, Aksel Sandemose, medlem nr. 124, født 19.3.1899, fødested Nykøbing, stilling forfatter, interesseområde Leipdoptera»).

I romanen «*En flyktning krysser sitt spor*» (1933) forteller Sandemose utførlig om sin tidlige interesse for zoologi og entomologi. Fra kapitlet «*Zoologen*» (kapitlet før Janteloven presenteres):

«Da gav jeg op, skjønt jeg hadde en stor og velpleiet insektsamling som rummet sjeldenheter. På loftet hadde jeg året rundt et utall av krukker og flasker med

larver eller pupper. Larvene blev foret hver dag og jeg fulgte deres utvikling med glubsk interesse. Siden da har jeg hatet snyltehvepser! Best som jeg trodde at jeg hadde gjort en fin fangst lå den på det siste, med snyltere myldrende ut av sig! Du kan stole på at da kom bensinflasken i bruk, for det fikk være grenser!

Tidligere medlem i NEF Aksel Sandemose (1899- 1965). Foto: Anders Beer Wilse.

Og lenger ut i samme kapitel:

«Larver av samme kull gav jeg forskjellig vekstvilkår, noen halvsultet jeg og lot dem stå kjølig, andre stod på samme plass med rikelig mat, andre igjen stod temperert, andre meget varmt. Noen fikk jeg til å spise annen føde enn normalt. I mange tilfeller lykkedes det å få fullt utviklede individer med avvikende størrelse og farvetegning.»

Og mot slutten:

«Jeg hadde alltid ønsket at jeg kunde finne en insektart som hittil hadde vært ukjent, og få omtale i fagpressen. Hittil ukjent! Jo du, jeg var en søkende sjel.»

Aksel Sandemose kaller seg selv «en pasjonert insektsamler», og det kommer tydelig frem i novellen: «Agnes, min deilige sommerfugl» (1946):

«Svalehalen minner om vaiende bjørker i juni, den minner om unge piker i blomstrede kjoler, den får deg til å tenke på nordiske sommernetter.

Denne Svalehale var større og vakrere enn noen han hadde sett.

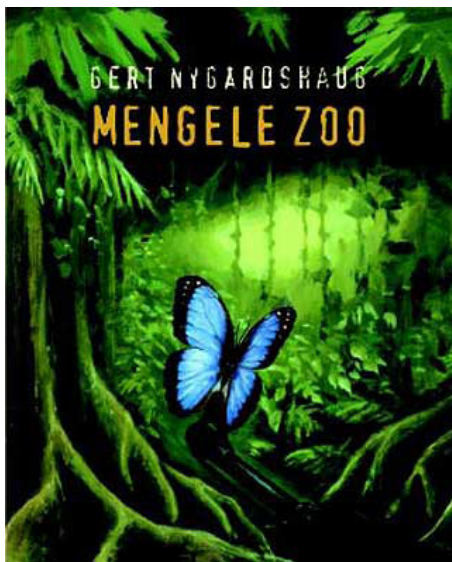
Enhver som samler insekter får lys i øynene når noen nevner Svalehalen, det sjeldne og skjønne synet under nordisk sommerhimmel.

Svalehalen er aristokrat, du ser den aldri i flokk eller sammen med noen av sine egne, men du ser den i en skare av hvite kålfryviler som flagerer betatt om den gule og svarte åpenbaringen. De få gangene i sitt liv han hadde sett Svalehalen, hadde det vært i en sverm av hvite kålsommerfugler. Han trodde ikke de hvite luftens proletarer hadde kjensle for rangklasser. Det var neppe av snobberi de flokket seg om Svalehalen.»

Gert Nygårdshaug

Mange av romanene til Gert Nygårdshaug, har omfattende entomologiske innslag, også hans pr. i dag siste roman Chimera (2011). Her følger et utdrag av «Mengele Zoo» (1989), en roman som ble valgt av en folkejury til «Tidenes beste norske bok» i et samarbeid mellom NRK og Dagbladet. I første kapittel leser vi om Mino og farens hans, Sebastian Portuguesa, som lever av å preparere og selge sommerfugler:

«I timer kunne Mino sitte ved siden av faren og se på at han preparerte sommerfugler. Han ble aldri lei av å studere farens bevegelser som fikk sommerfuglene til å folde seg ut over spennbrettet uten at han berørte de skjøre vingene med fingrene. Han brukte nåler og pinsetter og gjennomsiktig papir over de sommerfuglvingene. Stakk aldri nåler gjennom vingene. Men før

”Mengele Zoo”, roman av Gert Nygårdshaug, en dramatisk historie spekket med entomologiske referanser.

prepareringen startet, ble en lang, tynn nål stukket gjennom insektets bryst, gjennom thorax, hadde faren lært ham det het. Så ble sommerfuglen festet til spennbrettet og vingene forsiktig skjøvet opp i riktig stilling. Helt til slutt, da den lå aldeles perfekt, ble de lange, tynne følehornene, antenner, lagt i en nydelig symmetrisk V. Det var prepareringens mest kritiske øyeblikk, visste Mino. Det skulle ingenting til før et følehorn brakk, og da var hele sommerfuglen ødelagt. Da kunne faren eksplodere i raseri, derfor holdt Mino pusten hver gang turen kom til følehornene. Ja, var det en ekstra sjelden sommerfugl faren hadde foran seg, turde Mino rett og slett ikke å se på. Han tok seg heller en tur bak skuret i påvente av et voldsomt rabalder innenfra. Men var det stille lenge, skyndte Mino seg inn igjen og smilte lykkelig til faren som selv strålte over hele ansiktet og holdt spennbrettet opp i lyset så alle kunne se vindunderet: En *Pseudolycaena marsias*! En *Morpho montezuma*! Eller en *Parides perrhebes*! Mino kunne alle de latinske navnene, det var spennende og hemmelige ord.»

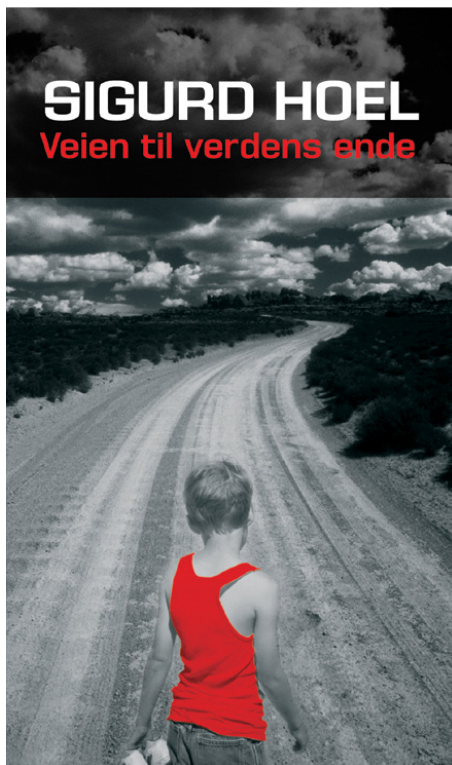
Gert Nygårdshaug er også et tidligere medlem av Norsk entomologisk forening.

Sigurd Hoel

Sigurd Hoels «*Veien til verdens ende*» (1933), omtales som en av de beste barneskildringer i norsk litteratur. Her finnes et eventyrlig møte som den lille gutten Anders har med en gammel tordivel nede i en grøft.

Fra kapitlet «*Til Gud for å klage*»:

«Det var litt vått og leirete i bunnen av grøften, men det vokste en hel del gress

Sigurd Hoels "Veien til verdens ende" (1933). Omslag fra Lydbokforlaget.

der, og mange blomster. Det satt en gammel tordivel der og så på ham. Den var så gammel at den var grønn på ryggen. Kanskje det var en gammel trollmann eller en forhekset prins. Eller kanskje det bare var en alminnelig gammel tordivel. Han spurte den, men den svarte ikke og satt bare aldeles stille, og han kunne ikke riktig se om den så på ham eller ei.

Han kom til å huske på noe Embret hadde sagt om tordivelen. Tordivelen var det sterkeste dyret som fantes, sa Embret. Loppen var et av de sterkeste, for en loppe, den kunne hoppe så høyt at hvis vi

kunne hoppe så høyt, så kunne vi hoppe høyere enn kirketårnet. Men tordivelen, han kunne gå av sted med et blystykke på ryggen som var større enn den selv. Det hadde Embret lest en gang i et blad ».

«Han tok og skulle nettopp til å legge den fine børen på ryggen til tordivelen – da løftet tordivelen på ryggskjoldet sitt og stakk ut et par klare vinger og viftet litt med dem og svingte og bruste litt med dem, og så fløy den.

Han ble sittende igjen og stirre. Han hadde aldri hørt noe om at tordivelen kunne fly. Så var det kanskje ikke noen ordentlig tordivel engang. Så var det kanskje en trollmann likevel, eller kanskje en prins...»

Knut Faldbakken

Puberteten er tema i Knut Faldbakkens fjerde roman «Insektsommer» (1972). Her skildres den sekstenårige Peter gjennom en sommer der alt skjer. «*Det kunne selvsagt være innbildning alt sammen, kanskje det var jeg som var i ferd med å forandres?»* Som et insekt med fullstendig forvandling?

I romanen bruker Faldbakken insekter i flere sammenhenger, bl.a. i en samtale mellom Cathrine og Peter (kapittel 9):

«Hva ville du ha vært om du kunne velge?

- Edderkopp, sa jeg, fremdeles sikker i min sak. Edderkoppen var den suverene ener, en artist. Den opererte helt på egenhånd, den kunne fange andre insekter i nettet sitt og tyne dem uten å krype ut av gjemmestedet sitt, slik var den alle andre overlegen. Den var min insektfavoritt.

- For en fantasi du har! Utbrøt hun. Men hun var interessert, jeg kunne se det. Jeg

hadde valgt en treffende insektidentitet.

- Hva ville du vært da?

Nå var det hennes tur: Jeg hadde alt plassert henne som sommerfugl.

- Tja, jeg ... sa hun og ville le, men fikk det ikke riktig til. – Jeg ville kanskje gjerne vært en marihøne om jeg hadde kunnet. Marihøner er så pene og tilforlatelige liksom, uskyldige... Men så passer jeg vel best som nattsvermer.

- Nattsvermer?

- Ja, du vet disse som flagrer omkring når det er mørkt, som flyr mot lyset og blir brent...

- Å, ja...»

Knut Faldbakkens fjerde roman "Insektsommer" (1972).

Henrik Ibsen

Ibsens mest kjente «insektstrofe» finner vi i Brand:

«Agnes min deilige sommerfugl, deg vil jeg lekende fange!»

Men insekter omtales på en indirekte måte i «Peer Gynt» (1867). I Første handling låner Ibsen fra det norske folkeeventyret «Gutten og fanden». På Hægstadtunet blir Peer midtpunktet i en «sverm fra danseplassen»:

«EN JENTE. Kan du hekse Peer?»

PEER GYNT. Jeg kan mane fanden!

EN MANN. Det har bestemor kunnet før jeg ble født!

PEER GYNT. Løgnhals! Hva jeg kan, kan ingen annen.

Jeg har en gang manet ham inn i en nøtt. Den var ormstukken, ser I!

FLERE (leende). Det er greitt å skjønne!

PEER GYNT. Han bandet og gred og ville lønne meg med likt og ulikt –

EN I FLOKKEN. Men måtte der inn?

PEER GYNT. Ja vel. Jeg dyttet hullet med en pinn.

Hei; I skulle hørt ham surre og rumle!

EN JENTE. Nei tenk!

PEER GYNT. Det var plent som å høre en humle.»

Ibsen som Asbjørnsen og Moe før ham beskriver nøtten som «ormstukken». I eventyret «Gutten og fanden» kryper fanden inn i «makk-hullet». At nøtter er «ormstukne» og har «makk-hull» skyldes

Skuespiller Henrik Klausen (1844-1907) som en aldrende Peer i uroppførelsen av Ibsens Peer Gynt på Christiania Theater 1876. Foto: Ernst Emil Aubert

nøttesnutebillen (*Curculio nucem*). Den voksne billen gnager et hull i unge hasselnøtter og legger et egg der. Larven lever så av kjernen inne i nøtten.

Knut Hamsun

Blant Hamsuns noveller (Siesta 1897) finner vi «En ganske almindelig flue av middels størrelse». Denne novellen er tidligere omtalt i Insekt-Nytt av Semb-Johansson (1996). Den representerer noe så sjeldent en novelle som utelukkende omhandler et insekt, om forfatteren som prøver å arbeide med sitt manuskript da han får besøk av en flue. Hamsun avslutter således:

«Det var bare en liten almindelig flue med grå vinger. Og det var ikke någet videre

Knut Hamsun ca. 1890. Foto: Ukjent.

Ein motig maur av Tarjei Vesaas. Illustrert av Steffen Kverneland.

med hende. Men hun skaffet mig mangen gang en fornøielig stund så lenge hun levet».

Tarjei Vesaas

Tarjei Vesaas skrev også en novelle om et insekt, «Ein motig maur», som finnes i novellesamlingen «Vindane» (1952). Her fortelles om den strabasiøse hverdagen til en maur med nokså menneskelige egenskaper. Etter hvert blir mauren «*tutende svolten*»:

«Difor smakte det med ein blodfull klegg. Her låg døste ein slik, som hadde foret seg på kublod. Mauren var over han og klipte han der han var mest utolig. Så var det berre å eta. Mauren åt stykke etter

stykke, og då han var stinn tok han resten av kleggen med seg. Det var eit heitt bask, men det gjekk då framover.»

Mauren finner til slutt paradiset «*i ei skål med kaffisukker*»:

«Han åt og åt. Det smakte over all forstand. Han ville aldri gå ifrå her. Aldri røre seg meir. Berre eta.»

Men mauren møter så sin skjebne «*i ein gloheit kaffikopp*»:

«Han vart i ein fart skvett ut gjennom det opne glaset saman med innhaldet elles i koppen. Ein susande boge ned i graset. Det stod med ein gong opp små rusk or jorda og byrja eta han».

Nils Kjær i 1924. Av: Henrik Louis Lund

Nils Kjær

Nils Kjær har flere skildringer av insekters liv og levnet; se nærmere omtale hos Semb-Johansson (1996).

Erik Fosnes Hansen

I Erik Fosnes Hansens roman «Beretninger om beskyttelse» (1998) finnes lange passasjer om birøkt og bienes biologi.

Insekter her og der

Det er ikke ofte at man finner omfattende skildringer av insekter i norske noveller og romaner, men i enkelte setninger eller avsnitt nevnes de. Insektene benyttes som metaforer, for å skildre en sommerstemning, for å sette i gang i en handling m.v. Ofte er det marihøner, sommerfugler og fluer. Noen eksempler er gjengitt i tabell 1.

Tabell 1. Tilfeldige eksempler på insekter i norske noveller og romaner.

Forfatter	Tittel	Tekst
P. Chr. Asbjørnsen og Jørgen Moe	«Ekebergkongen» (fra «Samlede eventyr» 1851)	«Da vi ble eldre, lot vi vel siljen og heggen stå i fred; men av og til dro vi ut, og på Ekeberggårdens marker kunne jakten gå muntert etter apollosommerfuglen med sine skjønne vinger, eller vi tumlet oss lystig med insekthåven i den øde egn omkring den falleferdige varden for å fange den ridderlige machaon, som ved sin lette flukt mer enn en gang satte vår tålmodighet sterkt på prøve.»
-"-	«Bjørnen og reven (De vedder om flek og humlebol)» (fra «Samlede eventyr» 1851)	«... for det var verken humlebol eller honning, det var et vepsereir så stort som et mannehode, fullt av veps, og vepsene yrte ut og stakk bjørnen i øynene og ørene og i munnen og på snuten. Og hann fikk så mye å gjøre med å kare dem av seg at han ikke hadde stunder til å tenke på Mikkel. Fra den dagen er det at bjørnen er så redd vepsen.»
Gabriel Scott	«Kilden» (roman 1918)	«Det er innrettet med storartet innsikt, her er tatt hensyn til alle sider, alt er uttenkt så fint og nøiaktig at her ikke finnes et insekt, uten det har fått anvist sin plass – sin oppgave i det veldige bruk og har sin bestemmelse og sitt mål. Hvordan er det ikke med sommerfuglen? Hvad er her ikke for et innbyrdes samspill mellom humlen og treet, mellom mulden og treet?»

Fortsettelse tabell 1.

Forfatter	Tittel	Tekst
Johan Borgen	«Victoria Regia» (novelle fra «Natt og dag» 1954)	«Første gang han traff henne hadde han nettopp fått en flue i nesen.»
Inger Hagerup	«Det kommer en pike gående» (erindringsbok 1965)	«En dag kommer onkel hjem fra handelsmannen med en rull fluepapir – en nymotens oppfinnelse den gang – som han foreløpig anbringer i vinduskarmen.» «Det var varmt og kjedelig, fluene surret og henledet oppmerksomheten på dette spennende i vinduskarmen. Fristelsen ble selvfølgelig for uovervinnelig: Vi ruller det opp! Det gikk merkelig lett, snart holdt min bror og jeg det klisne papiret utstrakt mellom oss. Men hva så? Å fange fluer var liksom altfor selvfølgelig, kunne det ikke brukes til noe annet? Jo, naturligvis! Fange katten!»
Alf Prøysen	«Det var da det og itte nå» (erindringsbok 1971)	«En æin ting som vi kunne hevde øss med var åkke som var lusete. Lopper fæinns det overæilit, og om sammar'n når'n far kvilte på golvi på drengestugukammerset kom'n att om kvelden full med lopper. Da var vi raudprikkete på hæsjen så det såg ut som vi hadde en sjukdom, men det var itte så fali det. Kom lusa var det verre. Og da vart det reine detektivarbe å oppklare å lusa kom ifrå.»
Aksel Sandemose	«- om sommormorgen på Kjørkelvik» («Brev fra Kjørkelvik» (1974), samling av Sørlandsbrev fra ukebladet Aktuell)	«Nei det er ikke lett å begrense seg. Her om dagen svevet den skjønne sommerfuglen Parnassius apollo forbi meg mens jeg skulle hogge kjøkkenved, jeg hadde ikke sett den her før og måtte inn til bøkene for å studere dens rulleblad.»
Tove Nilsen	«Skyskraperengler» (roman 1982)	«Samme dag som Kongo-Pelle lar hele klassen få sitte igjen som straff for at vi nekter å fortelle hvem som har tegna Jomfru Maria som et lite rødt og svartprykkete insekt ved sida av Jesus på tavla.»
Lars Saabye Christensen	«Beatles» (roman 1984)	«Det var fatteren i ny bil, en knallrød Saab kom smygende inn Svoldergate som en kjempemarihøne.» «Fattern fikk opp farten, motoren summa som en fornøyd humle...» «Fattern ga gass og vi braste rett inn i solnedgangen, med åpne vinduer og vind som feide gjennom sveisen og piska øynene fulle av tårer, mens insektene eksploderte mot frontruta og rant til alle kanter.»

Fortsettelse tabell 1.

Forfatter	Tittel	Tekst
Bjørn Vik	«Små nøkler store rom» (roman 1988)	«Når en mariehøne landet på håndleddet eller armen, sang de: Jomfru jomfru Marja Fly til Gud så får du mat På et lite perlefat Jomfru jomfru Marja Så blåste de mariehøna opp i luften».
Olav Angell	«Oslo i skumring» (roman 1991)	«Av lukten merkes at fruktsaften har begynt å gjære i varmen, der fluene sitter i klaser, parrer seg og legger egg. På en åpen flekk der solen slipper til, flakker sitronsommerfugler, silkefugg som dirrer gjennom den varme luften med sikksakkbevegelser.»
Kjell Askildsen	«Gresshopper» (novelle fra «Hundene i Tessaloniki» 1996)	«Da jeg var barn, sa hun, forbandt jeg alltid august, særlig kveldene, med gresshopper, sangen deres, jeg syntes den var så fin. Nå finnes det ikke gresshopper lenger. Ikke det? Sa han. Nei, sa hun».
Erik Fosnes Hansen	«Bertninger om beskyttelse» (roman 1998)	«I luften omkring ham svevet allerede insektene i store klaser. Over vannet fløy libellene i den korte, farverige skumringen; digre beist, djevenåler, dragefluer, fandens ridehester, rustningskledd vannjomfruer, blodlibeller, i alle mineralenes farver, alltid i mineralfarver, malakittgrønne, granatrøde, sinoberrøde, citramarinblå; rovfuglene blant insektene, vannrett svevende i den fuktige luften, med sine tredve tusen deløyne og de tre mørkesyns punktøynene, speidende til alle kanter etter bytte de kan ta i flukten. Eller menneskeøyne de kan sy igjen.»
Ingvild H. Rishøi	«Det som lyser» (novelle fra «Historien om Fru Berg» 2011)	«Ved foten min ligger sankthansormen, jeg har båret den med meg hele dagen, men nå er det kveld og håndflata svir, Kira snuser på ormen, broren min sitter på huk foran hånda og ser. - Richard sier jeg. –Det svir. - Ja, sier han. - Det er fordi den lyser. - Men det gjør vondt, sier jeg. - Ja, sier han.»
Lars Saabye Christensen	«Sluk» (roman 2012)	«Men rhododendronen var et helt hotell for humler, og ingen rom var ledige. Der durte de ut og inn av sine røde og vidåpne dører dagen lang og lukket dem pent etter seg når mørket falt. Humler er ganske veloppdragne når det kommer til stykket.»

Entomologer, finns de?

Lesere av Insekt-Nytt stiller seg kanskje spørsmålet om entomologer omtales i skjønnlitteratur? Da må vi trolig ty til utenlandske romaner. La oss avslutte med to slike eksempler.

I den mest kjente romanen om Sherlock Holmes, «Hunden fra Baskerville» av Arthur Conan Doyle (1902), er en av hovedpersonene entomolog. «Vi har ham, Watson, vi har ham, og jeg tør sverge på at før i morgen natt vil han sprelle i vårt nett like hjelpeløst som en av hans egne sommerfugler. En nål, en kork, og et kort

og vi kan innlemme ham i samlingen i Baker Street!»

I Joseph Conrads «Lord Jim» (1900) oppsøker Marlow en rik og ansett kjøpmann, Stein. «Entomologi var hans spesialfag. Hans samling av Bruprestidæ og Longnicorns – biller alt sammen – redselsfulle små uhyrer, som så onde og farlige ut endog i døden, og av sommerfugler – skjønne, overjordiske vesener, oppbevart i glasskasser – hadde spredt hans ry vidt over jorden.»

«Jeg var spent, men jeg respekterte den intense, nesten lidenskapelige iver han la for dagen mens han satt og så på sommerfuglen.

Arthur Conan Doyle
”Hunden fra Baskerville”:
...”men til min overraskelse
var det en fremmed som
fulgte etter meg. Det var
en liten, slank, glattbarbert
mann et sted i tredveårene,
kledd i grå dress og stråhatt,
og med et stramt, magert
ansikt. Over skulderen
hang en botaniserkasse av
blikk, og han bar en grønn
sommerfuglghåv i den ene
hånden”.

Ekebergkongen av Alf Rolfsen.

Det var som om han så en gjenspeiling av andre ting i bronseglansen på disse fine vingene med de hvite årene og de praktfulle gule flekkene – et bilde like forgjengelig og uforglemmelig som de fine og livløse vevene der foran ham, som utstrålte en glans som døden ikke hadde kunnet svekke.»

Konklusjon

Tekster om insekter i norske romaner og noveller er sjelden kost. Å skrive en artikkel om et slikt tema er dessuten et usikkert prosjekt; trolig viser det bare hvor lite man har lest. Men blind høne finner også korn.

Litteratur

Semb-Johansson, A. 1996. Kulturell entomologi. Insekt-Nytt 21 (1-2): 50-52.

Trond Hofsvang
Bioforsk Plantehelse
Høgskoleveien 7

1432 Ås

trond-hofsvang@bioforsk.no

Opplev og utforsk sommerfugler

av Lars-Jørgen Natvig

Den nye boka gir deg alle de praktiske tipsene. Her beskrives de mest effektive metodene, fra å fange dem med sommerfuglhåv til hvordan du lokker dem til deg med lys og lukstoffer.

Du får også en mengde råd om fotografering, bestemmelse, preparering, oppbevaring og systematisering eller hvordan du gjør hagen attraktiv for sommerfugler.

Pris kr 398

Norges humler

Den første norske håndbok om humler. Fylldig omtale av alle våre norske arter. I tillegg er boka spekket med foto av humler i sitt naturlige miljø. 200+ fotografier, 100+ tegninger, 33 kart og 300 sider. Nedsatt pris - Nå kr 380

Ny leverandør av Lysfeller

Vi har omsider fått ny leverandør av Robinson- og Skinnerfeller og forskjellige lyskit til disse.

Skinnerfelle med 125W lyskit
Pris kr 1.995

Robinsonfelle med 125W lyskit
Pris kr 4.295

Nå raskere levering og bedre kvalitet på utstyret

Våre superlette håver har poser i gjennomsiktig spesialstoff, teleskop glassfiberstenger og er sammenleggbare. Mange ulike størrelser på stengene og ulike håvdiametere. Standardhåv - 35cm diam. på nettet (hvitt eller brunlig) Totelt stang 43-80cm. - Komplett kr 350

Sommerfuglkasser

Tette kasser av høy kvalitet (glass fast i lokket, m/plastazote bunnmateriale).

Størrelse	Pris Brun	Trehvit
15x18 cm	203	199
15x23 cm	227	220
23x30 cm	271	267
30x40 cm	337	330
40x50 cm	402	385

ANNET UTSTYR

Slaghåv (lett 35cm u/skaft)	kr 317
Stangsil	kr 229
Vannhåv m/skaft	kr 414
Insektnåler i alle størrelser 100pk	fra kr 40
Spennestrimler	fra kr 40
Spennbrett 40cm langt justerbart	fra kr 126
Spennbrett 30cm lengde balsatre	fra kr 115
Preparasjonsnål med treskaft	kr 26
Pinsett	kr 45
Avlivningsglass	kr 90
Ethylacetat (eddiketer)300ml	kr 156

Wemlite UV lys sparepære - NY!

20W blacklight sparepærer med E27 sokkel til å plugge rett på strømmettet (uten reaktor). Robust type kr 149

125W HG Damplampe UV lys til lysfeller. (Må ha reaktorspole). Pris kr 129

Prikkfluer (Diptera: Pallopteridae) - en oppsummering

Lita Greve

Flue-familien Pallopteridae (prikkfluer) var for noen tiår siden bare sporadisk kjent. Så publiserte den svenske dipterologen Hugo Andersson (1990) en utmerket oversiktsartikkel over de femten kjente svenske artene, og hadde med både bestemmelsestabell og gode illustrasjoner. Hans artikkel gav et godt grunnlag for å undersøke familien i Norge. Det kan også nevnes at det svenske «prick-fluge» navnet ble grunnlaget for det offisielle norske navnet «prikkfluer».

Den første norske oversikten, basert både på musésamlinger og egne innsamlinger, inkluderte to underfamilier med en slekt i hver, og totalt tolv arter fordelt på disse (Greve 1993). Slekten *Eurygnathomyia* inneholdt bare en art, *E. bicolor* (Zetterstedt, 1837), lett gjenkjennelig på taggene langs vingekanten – *costa*. De elleve andre artene var alle plassert i slekten *Palloptera* som er basis for familienavnet. I dag er imidlertid disse elleve *Palloptera* artene spredt i tre slekter: *Palloptera*, *Temnosira* og *Toxoneura*. Senere er det blitt flere smånotiser om forskjellige arter i prikkflue-familien fra Norge (se referanselisten). Det er også kommet en

Palloptera umbellatarum (Fabricius, 1775).
© Malcolm Storey / www.discoverlife.org

dansk oversikt forfattet av Merz & Torp Petersen (2001).

Utenfor Norden ellers i Europa er det heller ikke mange arter i denne familien. En europeisk oversikt listet i alt 23 arter, og oversikter fra forskjellige europeiske land teller gjerne 14 til 15 arter (Merz 1998). En flunkende ny oversikt er fra Skottland (Rotheray & Lyszkowski 2012) hvor artsantallet hittil er ni.

Prikkete?

La oss se litt mer på en typisk prikkflue. Først må en ikke la seg lure helt av det norske navnet; vingene er nemlig ikke bare utstyrt med små mørke «prikker», det er også tydelige flekker og/eller bånd på vingene av mange arter. Dette bør en merke seg ettersom samlet vingemønster er lett gjenkjennelig for de fleste artene.

Flekkene er ofte plassert over tverr-ribbene og/eller analribben, og båndene «ligger» (om de er til stede), langs vingenes forkant. Noen bånd er ganske brede, andre smalere. Andersson's (1990) artikkel har gode vinge-tegninger av de forskjellige artene. Størrelsen er omtrent den samme for alle artene.

En god karakter på hodet er å se «høyden» på «kinnet». Noen arter har store øyne, andre mindre, og dermed vil kinnets høyde, sett fra siden variere. En god karakter som benyttes sammen med vingetegningene når en skal bestemme en art. Hunnene har et tydelig eggleggingsrør, hos noen arter er eggleggingsrøret smalt, hos andre er det bredt.

Temnosira saltuum (L., 1758).
© Malcolm Storey / www.discoverlife.org

Levevis

Larvene lever ganske forskjellig, og spiser forskjellig næring. Noen larver holder til under barken på løvtrær og spiser bl.a. sopp; larvene av andre arter lever i blomsterhoder av forskjellige kurvblomster (Asteraceae). Det er også noen arter hvor larvene lever i stenglene til forskjellige gressarter.

Arter i norske fjellstrøk

Fire arter er registrert fra norske fjellstrøk. En av disse, *Temnosira ambusta* (Meigen, 1826), regnes som temmelig sjelden, men er også kjent spredt fra et stort europeisk område. Det eneste norske funnet er en hunn som i sin tid ble fanget på Dovre av Boheman. Dette Dovre-funnet ble feilaktig angitt av Morge (1984) som et funn fra Sverige, og ble korrigert av Andersson (1990). Andersson hadde selv ikke sett svenske funn av denne arten som han for øvrig oppgir også fra Finland. Han oppgir videre at denne arten er funnet flere steder i Mellom-Europa og sørvest i Sovjetunionen. Det hadde vært greit å få et nytt funn fra sør-norske fjelltrakter!

Toxoneura ephippium (Zetterstedt, 1860) ble samlet ved Finse (ca. 1250 moh.). Finse-funnet er også foreløpig det sydligste for arten her til lands. *T. ephippium* har ellers en vid, men spredt utbredelse fra Finse og nord til Finnmark, og arten må ennå regnes som sjelden. Andersson (1990) angir at individer av *T. ephippium* er fanget i bjørkeskogsregionen, noe som passer med at flere Pallopteridae-larver oppholder seg under barken på løvtrær (Bährmann 2002). Merz (1997) omtaler

T. ephippium fra Sovjetunionen og fra fjellområder. Dipterologen Martinek (1997) refererer til denne arten som en mulig glacial relik i Mellom-Europa.

To andre ganske vanlige arter som begge også lever i lavlandet i Sør-Norge, opptrer sporadisk til fjells. Den ene arten er *Toxoneura usta* (Meigen, 1826) hvor individer ble fanget omtrent 700 moh. ved Mjølfjell (Voss kommune); den andre er *Temnosira saltuum* (L., 1758) som ble tatt ved Upsete (Aurland kommune), vel 810 moh. Utbredelsen for begge arter strekker seg til Nordland. I Mellom-Europa er disse artene funnet nesten dobbelt så høyt over havet som her i Norge.

Kyststrøk-arten ?

På basis av de tidligste funn av arten *Toxoneura quinque maculata* (Macquart, 1835) i Norge, ble den omtalt som en «kyst-art». De første funnene på i alt 23 individer ble nemlig gjort på to lokaliteter på Hidra ved Flekkefjord av A. J. Nilsen (Greve 1993). Senere funn av *T. quinque maculata* er fra kyststrøk like nord til Bodø (Greve 2003). En ny kyst-lokalitet nordfra er øya Vega (EIS 113), et individ tatt ved Sundsvoll sommeren 2012. Her ble det fanget i selve strandsonen, på tepper av tirltunge. Så langt passet altså navnet «kyst-art» (se Greve 2003).

Temnosira saltuum (L., 1758). En nokså vanlig art i Sør-Norge som opptrer sporadisk til fjells. © Malcolm Storey / www.discoverlife.org

Forøvrig lever ikke *T. quinquemaculata* larvene på tiriltunge; larvene hører til de Pallopteridae-larver som lever i enkelte gressarter, slektene *Aira* og *Arrhenatherum*. Basert på Lids flora, kan et mulig «verts-gress» være «Dvergsmyle» (slekten *Aira*) eller «Dunhavre» (slekten *Arrhenatherum*).

«Kyst-art»-navnet passer ikke utenfor Norge. «Kyst-arten» har nemlig vært fanget i flere fjellstrøk i Mellom-Europa, bl.a. er det funn opp til 1500 moh. fra Babia Gora fjellområdet i Polen (Klasa 1993).

Et nytt eget funn fra sommeren 2013, svekker også Kystart-navnet. Funnet ble nemlig gjort ved Dirdal kirke som ligger i indre Rogaland, temmelig langt fra kysten; riktignok ikke så veldig langt fra vannet i Høgsfjorden.

Toxoneura quinquemaculata (Macquart, 1835). ©Malcolm Storey/www.discoverlife.org

Oversikt over de norske artene av Pallopteridae, med stikkord om norske funn /utbredelse.
* = se kommentarer/foto i teksten

Pallopteridae	Norske funn / utbredelse
<i>Eurygnathomyia bicolor</i> (Zetterstedt, 1837) *	To norske funn
<i>Palloptera formosa</i> Frey, 1930 *	Få funn
<i>Palloptera umbellatarum</i> (Fabricius, 1775) *	Flere funn
<i>Palloptera ustulata</i> Fallén, 1820 *	Hist og her nord til MRI
<i>Temnosira ambusta</i> (Meigen, 1826) *	Ett norsk funn (Dovre)
<i>Temnosira saltuum</i> (Linnaeus, 1758) *	Vanlig
<i>Toxoneura ephippium</i> (Zetterstedt, 1860) *	Få funn, fjellbjørkeskog?
<i>Toxoneura laetabilis</i> (Loew, 1873) *	Få funn
<i>Toxoneura modesta</i> (Meigen, 1830)	Flere funn
<i>Toxoneura quinquemaculata</i> (Macquart, 1835) *	Funn i kyststrøk
<i>Toxoneura trimacula</i> (Meigen, 1826)	Flere funn
<i>Toxoneura usta</i> (Meigen, 1826) *	Flere funn
<i>Toxoneura venusta</i> (Loew, 1858) *	Få funn

Sjeldnere arter

Palloptera formosa Frey, 1930

Denne arten har tidligere bare vært publisert fra en lokalitet i AK Frogn, Håøya (1984). Funn nummer to ble gjort av Geir Søli og Eirik Rindal, Naturhistorisk museum. En hann tatt i en malaisefelle ved Skustadfossen, Asker, Solstad, N.59.86733 E 10.46590: mellom 13. juni og 7. juli 2009.

Toxoneura laetabilis (Loew, 1873)

T. laetabilis ble rapportert ny for Norge fra to lokaliteter (Greve 1993). I dag er arten kjent fra flere steder i Øst-Norge: Ved Rælingen, Losby, kollisjonsfelle-felle T 3 Skogprosjektet 25. juni 1991-30. juli 1991; Ringsaker, Helgøya, Hovindsholm EIS 45, malaisefelle 29. juni-27. juli 1991, og 1 hann og 1 hunn fra Øyeren ved Gjelbekken, malaisefelle, fellen åpen fra midtsommer ut september, 2011 leg. S. Kobro.

Litt smånytt

Palloptera ustulata Fallén, 1820

En art som ikke er særlig sjelden i Sør-Norge (men heller ikke særlig vanlig). Nordgrensen for arten er nå flyttet fra Hordaland til Indre Møre og Romsdal.

Toxoneura venusta (Loew, 1858)

T. venusta er den foreløpig siste nye norske arten. Lokaliteten er NNØ Evenes (se Greve & Jordan 2004).

Samlet sum arter fra Norge er nå 13, og antallet i Sverige er 16 (se tabell side 20).

En ny art å lete etter ?

I 1999 ble det fra Skottland beskrevet en ny Pallopteridae-art: *Palloptera anderssoni* (Rotheray & MacGowan, 1999). Arten er velfortjent oppkalt etter svenske Hugo Andersson.

P. anderssoni er til forveksling lik *P. ustulata*, og bare hannene kan skilles fra hverandre. Forskjellen er basert på detaljer i de hannlige kjønnsorganene. De fleste funn av denne nye arten er fra Skottland, men det er også kjent et funn fra Finland (Rotheray & MacGowan 1999). Denne arten kan absolutt være mulig å finne i Norge.

De Naturhistoriske Samlingene i Bergen har bra med materiale bestemt til arten *P. ustulata*. Den nysgjerrige forfatteren gjennomgikk derfor en god del av dette materialet på jakt etter en hann av den nye arten.

Av de 46 individene som ble undersøkt, viste 45 seg å være hunner, bare ett individ var en hann. Det ble en kjedelig overraskelse: den enslige hannen var selvfølgelig ikke den nye arten, men *P. ustulata*.

Takk

Jeg vil få takke Sverre Kobro for materialet fra Gjelbekken, og Geir E. Søli og Eirik Rindal for opplysninger om funnet av *Paloptera formosa*. Takk til Malcolm Storey for tillatelse til å bruke hans fantastiske bilder.

Litteratur

- Andersson, H. 1990. De svenska prickflugorna (Diptera, Pallopteridae) med typdesigneringar och nya synonymer. Ent. Tidskr. 111: 123-131.
- Bährmann, 2002. Zweiflügler (Diptera) an Baumstämmen: Weiden (*Salix*) und Pappeln (*Populus*). (Diptera on tree trunks of willow (*Salix*) and poplar (*Populus*). Studia dipt. 9 (2002) Heft 1: 139-163.
- Greve, L. & Jordan, P. 2004. *Toxoneura venusta* (Loew, 1858) (Diptera, Pallopteridae) new to Norway. Norw. J. Entomol. 51: 27-29.
- Greve, L. 1993. Family Pallopteridae (Diptera) in Norway. Fauna Norvegica Series B: 40(1): 37-44
- Greve, L. 2000. Pallopteridae (Diptera) from Hardangervidda. Fauna of the Hardangervidda, No. 22: 9 – 11.
- Greve, L. 2003. Pallopteriden *Toxoneura quiquemaculata* – et medlem av «kystpartiet»? Insekt-Nytt 28 (1/2): 43-47.
- Klasa, A. 1993. Pallopteridae (Diptera) of the Babia Gora range (Polish Western Carpathians). Ann. Upper Silesian Museum, Entomology 4: 173-178.
- Martinek, V. 1977. Species of Genus *Palloptera* Fallén, 1820 (Dipt., Pallopteridae) in Czechoslovakia. Studia Ent. Forest. II (12): 203-220.
- Merz, B. & Petersen, F.T. 2001. Pallopteridae. In: Meier, R. & Torp Petersen, F.T. 2001. A preliminary list of Diptera of Denmark. Steenstrupia 26 (2): 119-276.
- Merz, B. 1998. 71. Pallopteridae, pp. 264-265. In: Merz, B., Bächli, G., Haenni, J.-P. & Gonseth, Y. (Eds). Diptera - Checklist. Fauna Helvetica 1: 1-369.
- Merz, B., 1997. Faunistics of Pallopteridae Diptera in Switzerland Zur Faunistik der Pallopteridae der Schweiz Diptera. Mitteilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft, 701-2: 225-230.
- Morge, G., 1967. Die Pallopteridae. Die Lonchaeidae und Pallopteridae Österreich und der angrenzenden Gebiete. Die Pallopteridae. VI. Tabellen zur unterscheidung der in Österreich und den angrenzenden Gebiete. Eine Revision auf der Grundlage der Linzer sammlungen und anderer österreichischer Kollektionen. 2. Teil: Die Pallopteridae. Naturkundl. Jahrb. Stadt Linz 13: 141-212.
- Rotheray, G.E. & Lyszkowski, R.M. 2012. Pallopteridae (Diptera) in Scotland. Dipterists Digest 19: 189-203.
- Rotheray, G.E. & MacGowan, I. 1999. *Palloptera anderssoni* sp.n. from Scotland and Finland (Diptera: Pallopteridae). Br. J. Ent. Nat. Hist., 11: 175- 179.
- Zetterstedt, J.W. 1838. Insecta Lapponica III, Diptera. pp. 485-868.

Lita Greve

*De Naturhistoriske Samlingene,
Bergen Museum, Universitetet i Bergen,
P.O. 7800, 5020 Bergen*

Bladbillen *Chrysolina sturmi* gjenfunnet i Norge

Per Kristian Slagsvold

Sommeren 2011 ble bladbillen *Chrysolina sturmi* (Westhoff, 1882) registrert i en hage i Larvik, Vestfold. Det hadde gått nesten 120 år siden forrige funn av arten i Norge.

Etter å ha vokst opp og bodd mange år i Oslogryta bestemte min kone og jeg at nok var nok, vi ville ut på landet med mulighet for natur rett utenfor døra. Vi endte opp med å kjøpe hus mellom åkre og eikelunder i Larvik, Vestfold. Stedet ligger i tidligere Tjølling kommune, innerst i Viksfjord, nærmere bestemt ved

Klåstadkilen. 2011 ble min første sommer i dette området. Mitt hovedfokus har alltid vært på fugl, men denne sommeren ble også lysfelle for nattsommerfugler, samt litt håving i området utprøvd. Min interesse for småkryp har økt betraktelig de siste årene, etter å ha ligget brakk p.g.a. fuglekikking siden barndommens insektsamling på slutten av 1980-årene. Min lille insektsamling er nok for lengst spist opp av klannere og min kunnskap om biller er på et lavt nivå, men med ny entusiasme, nysgjerrighet, et våkent blikk og en liten porsjon flaks, er det enda håp.

Chrysolina sturmi (Westhoff, 1882) fotografert 27. juli 2011 i Klåstadkilen i Larvik kommune.

27. juli 2011 var en varm, solrik dag. Altså en typisk dag man burde bruke til sine entomologiske interesser. Tidligere på dagen hadde jeg stiftet bekjentskap med en stor ospebukk *Saperda carcharias* (Linnaeus, 1758) og lysfella ga brukbar fangst av sommerfugler, blant annet stor snabelsvermer *Deilephila elpenor* (Linnaeus 1758). Mitt fokus lå likevel på forberedelser til et ringmerkjingsprosjekt på fugl i Klåstadkilen. Spaserende over plenen i hagen min for å hente redskap til dette prosjektet fikk jeg plutselig øye på en særdeles vakker liten bille, som i den stekende solen var farget lilla. Min første tanke var at dette var noe jeg aldri hadde sett før og at den var såpass spesiell at det kunne være mulig å bestemme arten ut i fra foto. Jeg plukket derfor opp billen med hånden, knipset tre bilder av den, før jeg slapp den ut i hagen igjen. Den virket treg og krøp sakte. Først i midt-

en av desember samme året kikket jeg nøyer på bildene. I mangel på billekunnskap, la jeg ut bildene på Norsk Biologiforenings forum, kalt Spør En Biolog, et forum der det diskuteres artsbestemmelse og andre biologirelaterte tema. Etter kort tid kom et forslag på art, *Chrysolina sturmi*. Dette ble så bekreftet av Stefan Olberg. Funnet ble lagt ut med bilder på artsobservasjoner.no, rapporteringssystemet for småkryp, hvor artsbestemmelse også ble bekreftet av Hans-Erik Wanntorp. Altså to stødige navn innen billemiljøet i Norge og Sverige.

Chrysolina sturmi er en av de enklere artene å bestemme innenfor den store familien bladbiller *Chrysomelidae*. Danmarks Fauna (Hansen 1927) beskriver arten som lett gjenkjennelig fra andre arter i slekten p.g.a. benenes farge, som er brungule. Billen er temmelig bred og rund i formen.

Hagen der *Chrysolina sturmi* ble funnet med hestebeite på andre siden av veien.

Dekkvvingene har en karakteristisk metallisk fiolett-svart glinsende farge. Det var nettopp kombinasjonen av fiolettefargede dekkvinger og brungule ben som gjorde meg nysgjerrig på billen. Arten liker seg i områder med tørr gressmark, gjerne i tilknytning til beitedyr. Næringsplanten er i hovedsak korsknapp *Glechoma hederacea* og unntaksvis perikum *Hypericum*, planter man gjerne finner i gressmark og beiteområder. Denne billen kan ikke fly, så den kom neppe langveisfra.

Arten finnes fra sydlige Europa til sørlige Skandinavia (Freude et al. 1966). I Norge foreligger det bare en håndfull funn fra riktig gamle dager, ca. 120 år tilbake. Disse funnene er fra Oslo-området, samt et funn fra Ringerike (Artsdatabanken 2014). Til tross for at mange potensielle habitater er undersøkt, har den inntil nå ikke blitt gjenfunnet, og har derfor vært antatt utdødd i Norge. Den står oppført med rødlistestatus RE (regionalt utdødd) (Kålås et al. 2010). I vårt naboland Sverige er den funnet nord til Bohuslän, men også der har arten gått kraftig tilbake. Den har forsvunnet fra store deler av sitt utbredelsesområde, men finnes nå fåtallig på Øland og noe mer frekvent på gode lokaliteter i Skåne (Olberg og Wanntorp pers. med.). Ellers opptrer arten gjerne enkeltvis der den blir funnet.

Artens tilbakegang og forsvinning fra tidligere kjente lokaliteter må sees i sammenheng med den enorme omstillingen av jordbruket i Europa det siste århundret. Her er Norge intet unntak. Slåttenger, beitemark og et variert jordbruk er byttet ut med effektivisering. Resultatet er monokultur og sterk reduksjon av arter tilknyttet dette habitatet. Kysten av Vestfold med store flate jordbruksområder er nå nærmest fritt for beitedyr. Kulturmark er byttet ut med en-

deløse, drenerte kornåkre. Området i indre Viksfjord hadde i følge lokale bønder rikelig med beitemark fram til 1970-tallet. Ved Klåstadkilen var det beitemark fra området rundt hagen ned til store flotte strandenger ved sjøen. Området er nå drenert, strandengene er borte og store arealer med kornåkre med flittig bruk av sprøytemidler er det som står igjen. I hagen der billen dukket opp vokser det fortsatt rikelig med korsknapp. Det er også et lite inngjerdet område med hestebeite rett på andre siden av veien. Sett i sammenheng med resten av området, kan dette sees på som en liten lomme med egnet habitat for *Chrysolina sturmi*. Likevel, har det ikke lyktes å finne igjen arten sommeren 2012 og 2013.

Takk til Stefan Olberg for hjelp med bestemmelse, tips om litteratur og informasjon om arten.

Litteratur:

- Artsdatabanken: Artskart. <http://artskart.artsdatabanken.no>
- Artsdatabanken: Rapporteringssystem for småkryp. <http://artsobservasjoner.no/smakryp>
- Hansen, V. 1927. Danmarks Fauna Bd.31 Biller, VII. Bladbiller og Bønebiller (Chrysomelidae & Lariidae). Dansk Historisk Forening, Danmark.
- Freude, H., Harde, K. W. og Lohse, G. A. 1966. Die Käfer Mitteleuropas. Vol. 9. Cerambycidae, Chrysomelidae. Goecke & Evers Verlag, Krefeld, Tyskland.
- Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S. og Skjelseth, S. 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Norsk Biologiforening: Spør en biolog. <http://www.bio.no/enbiolog>

Per Kristian Slagsvold
Ulaveien 44,
3280 Tjodalyng

Holger Holgersens legat

2.gangs utlysning

Legatets formål er å yte økonomisk støtte til fremme av ornitologi og entomologi.

Det årlige utbyttet vil i 2014 tilfalle entomologien. I 2014 er det 100 år siden Holger Holgersen ble født. Dette ønsker legatet å markere ved å øke årets tildeling til kr. 50.000,-.

Legatet forutsetter å motta tre særtrykk av alle artikler/rapporter som publiseres med økonomisk støtte fra legatet. Det forutsettes videre at legatet blir nevnt i publikasjonene som økonomisk bidragsyter.

Prosjekter som støttes bør inkludere feltundersøkelser, legatet vil normalt ikke støtte bokutgivelser, digitalisering eller publisering av data innsamlet i andre sammenhenger.

Søknaden bør inneholde prosjektbeskrivelse m/budsjett, og sendes til:

Alf Tore Mjøs
Museum Stavanger
Avdeling for naturhistorie
Muségaten 16
4010 Stavanger
e-post: alf.tore.mjoes@museumstavanger.no

Søknadsfrist: 1. juni 2014.

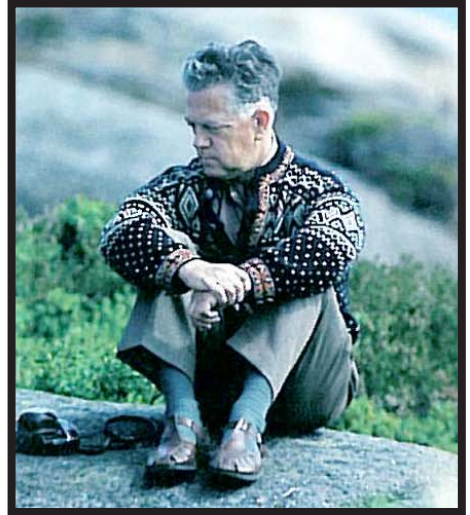
Minneskrift:

Holger Holgersen 1914–1996

Anders Endrestøl

I anledning av at Holger Holgersen ville fylt 100 år 30. mai i år 2014 kunne det være på sin plass å skrive noen ord om entomologen og ornitologen fra Stavanger. Dessuten ser vi jo fremdeles hans navn i ny og ne i forbindelse med utlysningen av midler gjennom Holger Holgersens legat. Her i Insekt-Nytt er det naturlig å fokusere på entomologen Holgersen, som først og fremst gjorde seg bemerket innen gruppene sikader og maur.

Holger Beyer Nordal Holgersen ble født i Stavanger 30. mai 1914, og de få første leveårene bodde familien på Våland midt i Stavanger by. Etter et par år flyttet de til Trondheim. Her bodde han og foreldrene disp. Hilmar Teobald Holgersen (1887–1969) og Gudrun Sigbjørg Holgersen (f. Nordal Olsen) (1889–1976) i alle fall i to år (1917–1918). Da Holger var 4 år gammel flyttet de tilbake til Våland i Stavanger. Holger ble siden opptatt som elev ved Stavanger offentlige høiere skole (Stavanger Katedralskole, Kongsgård) i august 1930 i 1GL (som trolig betyr 1 klasse gymnas latinlinjen). I 1933 hadde han fullført også 2- og 3GL, og han tok avsluttende eksamen på latinlinjen. Siden tok han så eksamen i matematikk i 1935, og i fysikk og naturfag i 1937. Holgersen ble raskt interessert i naturen,

Holger Holgersen på Store Færder 25. mai 1974. Foto: Viggo Ree

og særlig da innen ornitologi. Han startet tidlig med ringmerking for Stavanger museum allerede før han gav seg i kast med studiene. Han ble nok da også opptatt av entomologi på et tidlig tidspunkt og vi vet at han i studietiden om somrene 1934–36 sprang rundt i Stavanger-traktene og samlet maur som han senere publiserte i et «Bidrag til Rogalands insektfauna» (1937). Så ble det også Rogalands insektfauna som sto i fokus da han tok hovedfagseksamen

Disp. Hilmar Teobald Holgersen (1887-1969) og hans kone Gudrun Sigbjørg Holgersen (1889-1976). I midten Holger Beyer Nordal Holgersen. Foto: Waldemar Eide, Stavanger 1916

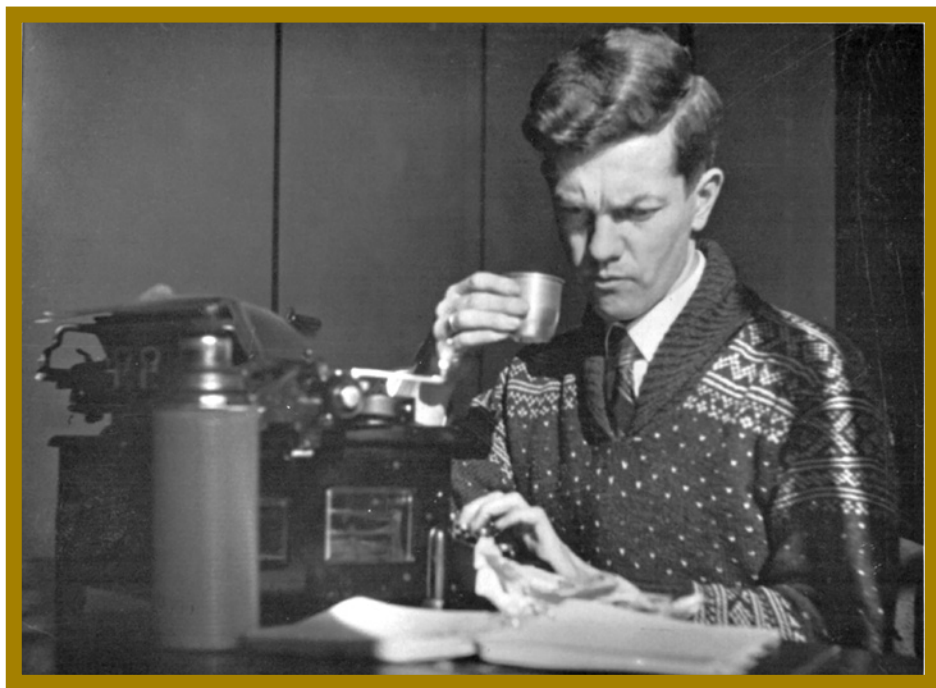

Holger Holgersen fotografert 24. juni 1933 etter uteksamnasjonen fra Stavanger offentlige høiere skole (Stavanger Katedralskole, Kongsgård) Foto: Hakon Johannesen

(cand. real.) i ved universitet i Oslo i 1942, på en oppgave om Rogalands maurfauna. Selv har han uttalt: «*Mange og lange ble mine turer på sykkel og med båt rundt om i fylket for å samle inn maur til hovedfagsprosjektet*». Dette publiserte han senere som «Ant studies in Rogaland» (1943).

Han var også i denne perioden frivillig «nåleflytter» ved zoologisk museum i Oslo. Grunnen var en henstilling fra daværende konservatoren på museet, L. R. Natvig, til Norsk entomologisk forening om bistand til omstikking av blant annet

Embrik Strand sine samlinger. Han fikk også et halvt års vikariat som konservator ved museet. Etter dette oppholdet i Oslo, flyttet Holgersen tilbake til Stavanger der han i noen år underviste som lektor ved St. Svithun Gymnas (1943-48). Han underviste først og fremst i matematikk og geografi, men klarte visst alltid å «lure inn» en fugl eller et insekt. Han var etter sigende en dyktig pedagog, som tok elevene på alvor, og ikke minst tok dem med ut i naturen. Dette var kanskje også den perioden hvor han publiserte flest entomologiske artikler.

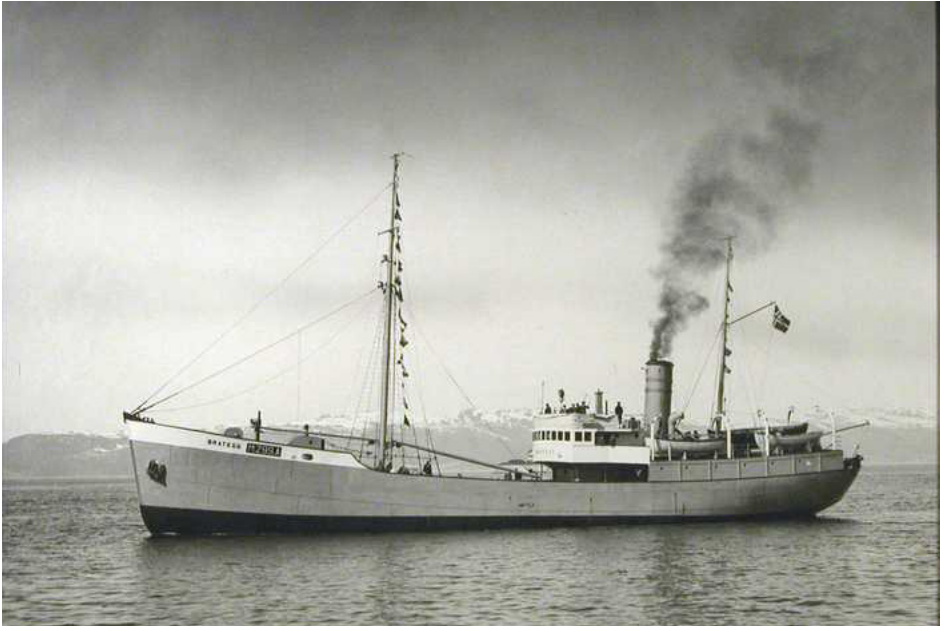

«Den flittige maur» Holger Holgersen fotografert i 1941-42. Eller «Maur-itsen» som han ble kalt av studiekameratene på Blinderen. Kanskje sitter han her å skriver på «Ant studies in Rogaland»? Foto: Edvard Holt

Antarktis

Holger Holgersen var vitenskapelig leder av Brategg-ekspedisjonen til Antarktis i 1947–1948, og ble med det også en del av norsk polarhistorie. Ekspedisjonen ble utrustet av De norske hvalfangstselskapers forbund og Det Norske Geografiske Selskabs havforskningskomité for hovedsakelig å gjennomføre oseanografiske undersøkelser, men også hvalundersøkelser. Dette var jo en periode hvor det var viktig å hevde suverenitet, og mye geopolitisk spill. For Norge var områdene først og fremst viktige på grunn av hvalfangsten. De var et skipsmannskap på 18 og en vitenskape-

lig stab på fire. Turen gikk fra Sandefjord 22. oktober 1947, direkte over Nordsjøen, gjennom Den engelske kanal og Biscaya, forbi Las Palmas og Kapp Verdeøyene til Montevideo i Uruguay, som var første stopp. Derfra seilte de videre inn i Magellanstredet og til den chilenske byen Punta Arenas, der de gjorde nok en stopp og hvor Holgersen benyttet sjansen til å samle litt maur (de hadde da store problemer med ekkoloddet). Den 8. desember 1947 fortsatte de til forskningsområdet i Antarktis, og julaften 1947 lå Brategg ved iskanten 65.42 grader sørlig bredde og 109.40 grader vestlig lengde, med temperatur rundt 0

Skippet M/S Brategg fotografert samme året det ble bygd (1932). Den var ~165 fot og ~500 brt, hadde en Atlas Polar dieselmotor på 500 bremsehestekrefter og hadde fryseri i lasterommene. Nettopp fryseri og god bunkerskapasitet i tillegg til sjøegenskaper ble tillagt stor vekt da skipet ble valgt til antarktis-ekspedisjonen i 1947–48. Kilde: *Sverresborg Trøndelag Folkemuseum*

grader. Noen uker senere, den 10. februar 1948, går de i land på Peter I Øy som Norge hadde annektert i 1929. Her ble det bygd depothus, opprettet et provisorisk postkontor og det norske flagget ble heist, og «ja, vi elsker» avsunget, som seg hør og bør. Her gjorde Holgersen først og fremst ornitologiske undersøkelser (og innsamlinger). Returen fulgte omtrent samme rute, og 22. april 1948 ankom Brategg Sandefjord. Av generelle resultater kan nevnes at det på hele ekspedisjonen ble observert 388 blåhval, 538 finnhval, 43 knølhval, ti spermhval og to seihval. Holgersen gav dessuten ut rapporten «Ornithology of the «Brategg» Expedition» (se mer i Sefland 2006).

Stavanger museum

I 1949 ble Holgersen ansatt som konservervator og bestyrer ved Zoologisk avdeling på Stavanger Museum. Han hadde ved ansettelsen bak seg bl.a. 18 entomologiske publikasjoner, om maur og sikader. Ved Stavanger museum ble han hele resten av sin aktive karriere, og var blant annet direktør ved museet i perioden 1958–79. Han har således vært en av de viktigste personene for oppbyggingen av denne institusjonen. Spesielt etter krigen var det etter sigende trange går for museumsbransjen, og mye av det europeiske kontaktnettet var oppløst. Holgersen brukte derfor mye av tiden sin

på å opprette nye internasjonale forbindelser både gjennom en omfattende reisevirksomhet og deltagelse i internasjonale fora. Nordisk entomologmøte i Finland i 1947 var en av de første som ble avholdt etter krigen på våre breddegrader, og hvor Holgersen deltok.

Han reiste ved flere anledninger i Europa og Amerika for å studere ornitologi eller delta feltarbeid i en rekke land, f. eks. med kartlegging av fuglelivet på Corsica i 1954 og ekspedisjoner til ørken- og savanneområder i Afrika og regnskoger i Sør-Amerika. På sine mange utenlandsreiser, samlet han også en del insekter, blant annet fra Malta, Capri og Panama (hvor han blant annet samlet en del neotropiske maur). Fra Corsica-ekspedisjonen kan vi lese hvor «ille» det kan gå når ornitologien får sette premissene (lett omskrevet): «*Om ettermiddagen den 22. juni [1954] sto jeg i skogen i den nedre del av dalen [Restonica] og betraktet med kikkert et musvåkpar og deres unger på noen avstand. Like ved meg gikk en ikke særlig tett strøm av 3–4 mm store maur opp og ned på stammen av et middels stort tre. Ved nærmere ettersyn viste det seg at det var Dolichoderus quadripunctatus, lett kjennelig på fire gulhvite flekker på fremre del av bak-kroppen. Da ekskursjonen utelukkende hadde ornitologiske mål, hadde jeg ikke brakt med noe samleutstyr og kunne derfor ikke sikre meg noen eksemplarer av dyrene. Neste dag kom vi tilbake med en tom medisinflasker og litt sprit, men var ikke i stand til å finne stedet igjen [...]*». Allerede her kan man ane en liten frustrasjon, og det blir neppe bedre når han 14 år senere leser i Bernard (1968) at arten

er «*ganske vanlig i sør og finnes i Frankrike i hele Middelhavsregionen unntatt Corsica («Toute notre region mediterrannée, sauf la Corse»)*». Han avslutter notisen: «*siden Bernard uttrykkelig sier om Dolichoderus quadripunctatus at den ikke er kjent fra Corsica, synes det på sin plass å få dette funn i Restonica-dalen publisert*».

En annen viktig måte Holgersen knyttet nye forbindelser på var å etablere bytteforbindelser (av publikasjoner) med andre institusjoner internasjonalt. Dette var også viktig for oppbyggingen av biblioteket ved museet, i tillegg til utbedringen av boksamlingen, noe han også prioriterte høyt. Ikke bare boksamlingene ekspanderte under Holgersen, men sågar hele museet. I 1964 sto museets tredje byggetrinn ferdig med ny kontorfløy, bibliotek, foredragssal og administrasjonslokaler, et arbeid som Holgersen for en stor del ledet. En av hans viktigste (ornitologiske) aktiviteter ved museet var ringmerking av fugler ved Revtingen feltstasjon, og familien Holgersen ferierte også her stort sett hver sommer.

I tillegg til dette og de ornitologiske aktivitetene, var også oppbygging av de entomologiske samlingene viktig for Holgersen. Han overlot selv sin private samling til museet (se under), samlet ytterligere i sitt virke som bestyrer, og tok hånd om materiale som ble overlatt museet som gaver. Blant annet mottok de en samling på 1800 sommerfugler fra dr. Arne Nielsen, og senere en samling på 488 eksemplarer sommerfugler etter Einar Fugelli. Han gikk av med pensjon i 1981.

Her er f.v. Brit Holgersen, Astrid Løken, Elsa og Edvard Holt på Astrid Løken sin hytte på Haugastøl i 1983. Viltforsker Edvard Holt (1910–2003) var en av Holgersens studiekamerater fra Blinderen som han møtte jevnlig hele livet. *Fotograf: Holger Holgersen*

Entomologen Holgersen

Holgersen var aktiv medlem av Norsk entomologisk forening, spesielt i sin «Oslo-periode», da han jobbet som frivillig i Naturhistorisk museums sine samlinger. Dette var i den tiden der medlemmer måtte anbefales for å få innpass i NEF, og det var Holgersens sin fortjeneste at det første kvinnelige medlemmet ble opptatt i foreningen i 1941, nemlig senere æresmedlem i NEF Astrid Løken. Samtidig vervet hun på sin side Holger til deltagelse i motstandsbevegelsen gjennom etterretningsgruppen XU, som knyttet til seg mange av datidens Blindern-studenter. Man vet ikke så mye om XU siden de var underlagt et strengt taushetsløfte, men ornitologen Holgersen brukte etter sigende både kikkert og kamera flittig

under krigen. Da Holgersen flyttet tilbake til Stavanger var det nettopp Løken som overtok hans arbeid ved museet (for en kort periode). Holgersen var da naturlig nok etter flytting sjelden å se på møtene til NEF, men han var med på foreningens 75-års jubileum 11. mai 1979 i Det Norske Vitenskaps- Akademi i Oslo.

Maur var allerede en lidenskap for Holgersen før han skrev hovedoppgaven i 1942. Fra 1937 og frem til 1944 publiserte han en 10-12 artikler som omhandlet maur, både faunistisk og taksonomisk. Han publiserte også en bestemmelsestabell for alle norske arter allerede i 1943. Maurpublikasjonene til Holgersen kulminerte kanskje i hans «The ants of Norway» fra 1944. Det kan virke som om han siden flyttet en del av oppmerksomheten sin over på sikadene,

eller som han selv uttrykte det på sine eldre dager: «*jeg har mer og mer utviklet meg i hemipterologisk retning*».

Man kan vel si det så enkelt som at Holgersen er den eneste nordmannen som har jobbet seriøst med sikader her i landet i 100-års-perioden fra starten (med Siebke 1874) og frem til sin død i 1996 (og den eneste personen foruten Frej Ossianilsson). Tidligere hadde selvfølgelig alle de store etter Siebke samlet og publisert småtterier om sikader, men ikke i nærheten så systematisk som Holgersen. Han hadde fra 1942 systematiske innsamlinger i alle norske fylker. Han samlet blant annet sikader i stor skala under krigen, og syklet blant annet i den sammenhengen fra Åndalsnes over Dovre-Atna-Ringebu-Oslo-Stavanger, med mange omveier på den siste etappen. Til disse innsamlinger fikk han blant annet støtte gjennom Prof. R. Colletts Legat. En legat-tradisjon han fører videre i eget navn. Flere kilder oppgir at han ikke samlet i Finnmark, men det stemmer ikke. Sommer 1988 var han og hans kone Brit

på en sju uker lang ferie i Nord-Norge med tropevarme i Alta, og kun halvannen dag med regn i Kautokeino. En rekke funn fra denne turen er publisert i Holgersen (1989). Han gav ut en serie publikasjoner der han tok for seg deler av sikade-systematikken og publiserte oversikter over funn og utbredelse, og fyldige kommentarer på artenes biologi. Hans første artikkel om de norske sikader kom i 1944, og frem til 1953 kom en rekke oppsummerende artikler om gruppen. Han reviderte også de zoologiske museumssamlingene både i Oslo og Bergen. Som pensjonist arbeidet han på en samlet oversikt over norske sikader, men han rakk dessverre aldri å få den ferdig. Til sammen publiserte han over 50 nye sikader for Norge.

De Holgerske samlinger

Hans store insektsamling finnes i dag ved Stavanger museum. Da han ble ansatt ved museet i 1949 sto det for eksempel kun 173 individer av sikader i museet, de aller fleste samlet inn av tidligere konservator Tor Helliesen (død 1914). Holgersen

Holger og Brit Holgersen på felttur i Setesdalen i 1978. Bilen var både kjøkken og soverom, og ikke minst lager (forøvrig ikke så ulikt for dagens biologer). Foto: Holger Holgersen (selvutløser)

Holger Holgersen (60 år). Foto: Ukjent

hadde da en privat samling av både sikader og maur, som han med det samme donerte til museet. Han mente han ikke kunne ha en privat samling så lenge han jobbet med det samme på museet. I sitt virke ved museet utvidet han stadig denne samlingen. Etter han ble pensjonist i 1981, begynte han atter å opparbeide seg en privat samling. Kort tid før han døde den 23. april 1996 ga han sin nyere samling (1981–1996) til Stavanger museum på venneforeningens årsmøte. Den bestod av 16 kasser sikader og ni kasser maur. Holgersens samling var en periode utlånt til Vitenskapsmuseet i Trondheim, der den ble digitalisert. Det meste av hans samling er derfor å finne på Artskart.

Publikasjoner

Holger Holgersen etterlater seg en omfattende vitenskapelig- og populær-vitenskapelig produksjon. Det er nevnt at han sannsynligvis har rundt 200 publikasjoner, og at det er over 150 er i alle fall sikkert. Et søk på Zoological records (28. februar 2014) gav 143 treff på «Holgersen H*»). En vesentlig del av dette er publisert i hele 51 bidrag til Stavanger Museums årbok (fra 1935 til 1992). Han har ellers publisert mye ornitologi i Norsk Ornitologisk Tidsskrift og i Sterna, og entomologi i først og fremst Norsk entomologisk tidsskrift og Insekt-Nytt. I tillegg drev han også mer utadrettet formidling gjennom aviser, tv og radio. På 1940-50 tallet hadde han blant annet en spalte i Stavanger Aftenblad kalt «Gløtt fra Stavanger museum». Her skriver han blant annet om «Lauvgrasshoppene - en av sommerens musikanter», «Trehveps» (ja, de fikk mange henvendelser om denne på 1950-tallet også), «En doven maur» eller «Den spanske flue» (i sistnevnte kan vi lese at «*Et gram rent cantharidin kan drepe nesten 300 voksne mennesker, men bare 100 kaniner eller 6-8 pinnsvin*»)...

Hans publikasjoner spenner over et vidt fagfelt innen zoologi. Mye er innen ornitologiens verden i form av ringmerking- og gjenfunnsrapporter. Over 80 av hans ornitologiske publikasjoner er listet opp i Haftorn (1997b). Innen entomologien publiserte han i første rekke artikler om maur og sikader, men og om sommerfugler, rettvinger og nettvinger. Hans mest produktive periode hva gjaldt entomologiske publikasjoner var i 1940-årene. Holgersen hadde tydeligvis et «entomologisk publiseringsopphold»

33 ting du kanskje ikke visste om Holger Holgersen

- Fullt navn var Holger Beyer Nordal Holgersen.
- Han var gift med Gunvor Skretting, og fikk tre barn med henne. Senere gift med Brit Holgersen.
- Har sannsynligvis rundt 200 publikasjoner på samvittigheten med stort og smått.
- Ringmerket over 100000 fugler.
- Han var revisor for Norsk entomologisk forening (NEF) i 1939.
- Var redaktør for *Sterna* i 20 år! (zoologisk tidsskrift utgitt av Stavanger Museum og NOF).
- Måtte kjøpe seg ny bil for å frakte *Sterna* til postkontoret da den gamle knela på grunn av opplagsøkningene.
- Re-beskrev og løftet maurarten *Formica gagatoides* fra *F. fusca* var. *gagatoides* til art i 1943 (fortsatt gjeldende).
- Var sentral ved opprettelsen av Norsk zoologisk forening (NZF) i 1946, og var styremedlem i forening fra starten i 1946 til 1957 (vara i 1948-49).
- Var under krigen tilknyttet etterretningsgruppen XU, og senere innehaver av Deltagermedaljen.
- Ble i 1951 tildelt Stavanger bys kulturstipend.
- Ble i 1956 medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo.
- Var en av initiativtakerne til dannelsen av Norsk ornitologisk forening (NOF) og må ha en stor del av æren for at foreningen ble stiftet i 1957.
- Var styremedlem i NOF i 19 år (1958-77).
- Som kasserer i NOF (og redaktør i *Sterna*) strøk han medlemmer som ikke betalte NOF-kontingenten av medlemslistene ved å trykke navnene på baksiden av bladet (etter egen vurdering en meget effektiv metode for å få punktlige innbetalinger)...
- Bidragsyter i radioserien «Ukens fugl», som NRK sendte på midten av 60-tallet (bl.a. myrsnipe og tyrkerdue), og i forbindelse med dette ledet han også lytteravstemmingen om Norges nasjonalfugl i 1963 (som ble fossekallen).
- Aktiv i opprettelsen av Euring - et internasjonalt organ for europeiske ringmerkingssentraler.
- Formann i Norsk naturhistoriske museers landsforbund fra 1965-69.
- Var medlem av Statens naturvernråd i seks år og arbeidet på oppdrag fra staten med revisjon av jaktloven (i Jaktlovutvalget av 20. desember 1968).
- Var mangeårig styremedlem og viseformann i Rogaland naturfredningsforening.
- Var en periode vara i styret til Norges naturvernforbund.
- Medlem av den internasjonale ornitologiske komité.
- Han hadde et meget godt språkkøpe, og var flytende i engelsk, tysk, fransk og spansk, og også kunne en del italiensk.
- Var ivrig filatelist, med stor samling frimerker.
- Ble æresmedlem i Norsk naturhistoriske museers landsforbund.
- Ble æresdoktor ved Universitetet i Bergen 25. april 1975 (da UiB var 150 år).
- Var med i «Norge Rundt» 20. april 1977! «våren på Jæren». Sjekk ut NRK nett-tv!
- Ble æresmedlem i Norsk Ornitologisk Forening i 1978 (det 2. i rekken av 11 pt.).
- Ble i 1978 utnevnt til ridder av I. klasse av St. Olav orden.
- Corresponding Fellow of the American Ornithologists' Union (AOU) i 1982.
- Tok i 1988 antagelig europeisk nord-grense for maur generelt (er nok slått nå), og at han med maurfunn fra Punta Arenas i Chile samtidig kun var 30 mil unna global sørgrense for maur.
- Beskrev en sikadeart ny for vitenskapen i 1993, *Forcipata palustris* Holgersen, 1993, som fremdeles er en god art og attpåtil enn så lenge (?) endemisk for Norge.
- I 1998 ble Holger Holgersens legat opprettet til hans minne etter initiativ fra hans kone Brit Holgersen.

på 25 år mellom 1960 og 1985. I denne perioden publiserer han likevel mye innen ornitologi. Senere på 1980-90 tallet publiserer han igjen entomologiske artikler.

Til Stavanger museums årbok i 1993 skrev Holger sin siste fagartikkel «Et sikadefunn i Sirdalen». Han avsluttet dermed på topp; innen entomologien og med en ny art for vitenskapen!

Mannen bak legatet

Om personen Holger Holgersen sies det at han hadde ett lett hode, en glimrende hukommelse og en egen evne til å få sakene raskt og effektivt unna. Han hadde en egenartet humor, var av natur beskjeden, men vennlig og hjelpsom. Ikke minst hadde han en stor arbeidskraft og var særdeles kunnskapsrik. Peter Valeur (1925-2010), tidligere konservator ved Bergen Museum og Agder naturmuseum, karakteriserte Holgersen slik: «*en dyktig og svært alvorlig zoolog, men som av og til kunne overraske med humoristisk sans*». Selv karakteriserte han seg som sta.

Holgersen var foreningsmann, og et sentralt medlem i både NEF, NZF og NOF. Han bidro betydelig og la ned mange timer med frivillig arbeid, både som redaktør, revisor og ulike andre styreverv. I 1998 ble Holger Holgersens legat opprettet til hans minne etter initiativ fra hans kone Brit Holgersen. Det har til formål å yte økonomisk støtte til fremme av ornitologi og entomologi (annen hvert år). Han bidrar dermed fremdeles.

Entomologisk bibliografi

- Holgersen, H. 1937. Bidrag til Rogalands insektfauna. Stavanger Museums Årshefte 46 1935/36: 113–116.
- Holgersen, H. 1937. Plesiobiøse og xenobiøse hos maur. Norsk Entomologisk Tidsskrift 5: 31–36.
- Holgersen, H. 1938. Bidrag til Norges Formicidafauna. Norsk Entomologisk Tidsskrift 5: 74–78.
- Holgersen, H. 1940. Myrmekologiske notiser I. Norsk Entomologisk Tidsskrift 5: 183–187.
- Holgersen, H. 1942. Ants of Northern Norway (Hym., Form.). Tromsø Museums Årshefter Naturhistorisk Avd. Nr. 24. Vol. 63 (1940) (2): 1–33 + kart.
- Holgersen, H. 1942. Mindre meddelelser. Norsk Entomologisk Tidsskrift 6 (2/3): 124.
- Holgersen, H. 1942. Myrmekologiske notiser II. Norsk Entomologisk Tidsskrift 6 (2/3): 93–96.
- Holgersen, H. 1943. Ant Studies in Rogaland (South-western Norway). Avhandl. Det Norske Vid.-Akad. Oslo, Mat.-Naturv. Klasse 1943 Nr.7. Oslo.
- Holgersen, H. 1943. Bestemmelsestabell over norske maur. Norsk Entomologisk Tidsskrift 6: 164–182.
- Holgersen, H. 1943. *Formica gagatoides* Ruzs. in Norway. Tromsø Museums Årshefter Naturhistorisk Avd. Nr. 26. Vol. 64 (1941), nr. 1, 1–17 + fotoplansje.
- Holgersen, H. 1943. Insecta, ex Sibiria meridionali et Mongolia, in itinere Ørjan Olsen 1914 collecta. Norsk Entomologisk Tidsskrift 6: 162–163.
- Holgersen, H. 1943. *Ponera punctatissima* Rog. (Hym. Form.) funnet i Norge. Norsk Entomologisk Tidsskrift 6: 183–186.
- Holgersen, H. 1944. Norske sikader I. Nytt Magasin for Naturvitenskapene 84: 205–218.
- Holgersen, H. 1944. Norske sikader (Homoptera cicadina) II. Underfam. Tettigoninae, Acocephalinae, Bythoscopinae, (excl.

- Macropsis*). Bergens Museums Årbok. Nat. vit. rekke nr. 9: 37 s.
- Holgersen, H. 1944. The ants of Norway. Nytt Magasin for Naturvitenskapene 84: 165–203.
- Holgersen, H. 1944. Tre maur-arter som bør ettersøkes i Sverige (Hym., Formicidae). Entomologisk Tidsskrift 65: 199–202.
- Holgersen, H. 1945. Norske sikader (Homoptera cicadina) III. De norske arter av slekten *Thamnotettix* Zett. 1839. Norsk Entomologisk Tidsskrift 7: 107–114.
- Holgersen, H. 1946. Konservator Helliensens sikadesamling. Stavanger Museums Årshefte 55(1945): 135–139.
- Holgersen, H. 1946. Norwegian Neuroptera and Mecoptera in the Bergens Museum with a note on *Forcipomyia eques* Joh. (Dipt., Ceratopogonidae). Bergens Museums Årbok (1944): 1–11.
- Holgersen, H. 1946. Om en del norske fulgorider (Norske sikader, Homoptera cicadina IV). Norsk Entomologisk Tidsskrift 7: 149–155.
- Holgersen, H. 1949. The Norwegian Species of *Euscelis* and related genera (Homoptera Cicadina). Nytt Magasin for Naturvitenskapene 87: 77–94.
- Holgersen, H. 1950. Nye og gamle funn av rettvinger (Orthoptera) i Rogaland. Stavanger Museums Årbok 59(1949): 93–95.
- Holgersen, H. 1953. Norwegian leaf-hoppers of the genera *Macrosteles*, *Erotettix* and *Balclutha* (Hom. cicadina). Norsk Entomologisk Tidsskrift 9: 18–24.
- Holgersen, H. 1954. Neshornbiller (*Oryctes nasicornis*) i Rogaland. Fauna 7(1): 171.
- Holgersen, H. 1957. Dødningehodet i Norge høsten 1956 (Lep., Sphingidae). Stavanger Museums Årbok 66(1956): 145–149.
- Holgersen, H. 1959. Jordkrepsen har overvintret i Norge. Norsk Entomologisk Tidsskrift 11: 40.
- Holgersen, H. 1960. Litt om maur. Stavanger Museums Årbok 69(1959): 119–130.
- Holgersen, H. 1978. Zoologiske småstykker. Stavanger Museums Årbok 87(1977): 35–40.
- Holgersen, H. 1985. Record of Norwegian Homoptera Auchenorrhyncha. Sterna 17: 187–194.
- Holgersen, H. 1988. En gammel historie - om en ny sikade. Insekt-Nytt 13 (1): 12–13.
- Holgersen, H. 1989. Maur - lengst nord, lengst syd. Insekt-Nytt 14 (3): 14.
- Holgersen, H. 1989. Sikade-nytt fra Nord-Norge 1988. Insekt-Nytt 14(2): 24–25.
- Holgersen, H. 1993. Et sikadefunn i Sirdal. Stavanger Museums Årbok 103(1992): 79–84.

Litteratur

- Bakketeig, H.P. & Vold, H. (red.). 2005. Norsk polarhistorie I. Ekspedisjonene. Gyldendal 475 s.
- Bengtson, R. & Selås, I. 2001. Peter Valeur - en allsidig museumskonservator. Larus marinus 30 (2):138–157.
- Bore, O.M. 1997. Holger Holgersen 1914–1996. Stavanger Museums Årsbok 106 (1996) 101-102.
- Byrkjeland, S. 1988. Gamleredaktøren. Vår Fuglefauna 11(4): 232–234.
- Haftorn, S. 1996a. Holger Holgersen til minne. Vår Fuglefauna 19 (2): 78.
- Haftorn, S. 1996b. Holger Holgersen til minne. Fauna Norvegica Series C Cinclus 19: 52–53.
- Haftorn, S. 1997a. Holger Holgersen, 1914–1996 - In memoriam. The Auk 114(3): 50.
- Haftorn, S. 1997b. Holger Holgersen Minnetale i Det Norske Videnskaps-Akademi. Særtrykk Det Norske Videnskaps-Akademi Årbok. 7 s.
- Holgersen, H. 1977. Zoologisk avdeling. Stavanger Museums Årbok 86, 1976: 13–60.
- Hågvar, S. 2001. Intervju med Jac. Fjeldalen. Insekt-Nytt 26 (1/2): 11–18.
- Kvamme, T. & Wetås, Å. 2010. Revidert liste over norske maur - inkludert dialektale navn og forslag til nye norske navn. Skog og landskap, Ås. 127 s.
- Ottesen, P. (red.), Simonsen, J. H., Tunstad, E. 1986. Temanummer: Entomologi i Norge 1986. Insekt-Nytt 11 (2), s 15.

- Sefland, M. 2006. Brategg og ekspedisjonen til Antarktis i 1947/48. Isflaket - Organ for Ishavsmuseets Venner 8 (3): 3–20
- Selås, I. & Bengtson, R. 1999. Viltforskeren og livskunstneren Edvard Holt. Larus marinus 28(1): 21–31.
- Siebke, H. 1874. Enumeratio insect. norv. Fasc. I. Oslo 1874.
- Sneli, J-A. 2010. Norsk biodiversitetsforskning – en historikk. Naturen 5: 266–280.
- Solheim, R. 1996. E.K. Barth og H. Holgersen til minne. Fauna 161
- Statsarkivet Stavanger. Stavanger katedralskole, Hovedprotokoll 1928–36, Fa0014)
- Statsarkivet Stavanger. Stavanger katedralskole, Eksamenprotokoll real-artium 1903–1939, Fba0039
- Steenstrup, B. 1973. Hvem er Hvem? s. 248.
- Sømme, L. 2004. Entomologiens historie i Norge. Norsk entomologisk forening, Oslo. 326 s.
- Trondheim Folkebibliotek 2014. Trondhjems Adressebok 1917–1918. www.tfb.no/db/adresseboktrondheim/

Jeg ønsker å gi en stor **takk** til Brit Holgersen for at hun ville dele historier om Holger, og ikke minst bilder fra hans liv. Jeg ønsker også å takke hans datter Gudrun Holgersen for å bidra med ytterligere informasjon. I tillegg har følgende bidratt for å samle tråder om Holger Holgersen: Roald Bengtson, Stein Byrkjeland, Lars Ove Hansen, Alf Tore Mjøs, Magne Myklebust, Viggo Ree og Statsarkivet i Stavanger og Stavanger Byarkiv.

Anders Endrestøl

*Norsk institutt for naturforskning
Gaustadalleén 21, 0659 Oslo
anders.endrestol@nina.no*

NATURENS MANGFOLD

Mer enn du aner

Ny butikk i Oslo med mineraler, fossiler, meteoritter, utstoppede dyr, monterte insekter, gevirer, bøker, leker, biologisk og geologisk rekvisita, gaveartikler, m.m.

Eksempler: Fossile insekter: 200-390 kr, Insekter i baltisk rav: 70-100 kr. Nåler: (pr. 100) 30 kr, Spennbrett: flere størrelser: 70-150 kr, Spennestrimler: 35-54 kr, Standardhåv: 35 cm diameter øverst, hvitt eller brungrønt nett med teleskopstang: 310 kr, Malaise-telt: 500 kr, Insektkasser: 30 x 40 cm, trehvit: 290 kr, 40 x 50 cm, trehvit: 325 kr

Vi ønsker også å kjøpe brukt utstyr, bøker og pent monterte insekter for videresalg, både norsk og utenlandsk materiale.

En annerledes butikk for naturglede, samlerglede og god tid.

Hagegata 1, 0577 OSLO (på Tøyen, like utenfor Botanisk hage).

www.facebook.com/NaturensMangfoldAs | www.naturensmangfold.no

E-post: rune.froyland@naturensmangfold.no | Tlf. 975 11 694

Utlysning av midler til kartlegging 2014

SABIMA vil bidra til økt kartlegging av arter gjennom foreningene tilsluttet SABIMA. Derfor lyser vi ut midler som skal gå til kartleggingsaktiviteter blant foreningens medlemmer. Vi har støttet mange entomologiske prosjekter i perioden 2010-2013, og vi ønsker å videreføre dette i 2014.

Retningslinjer for tildeling av midler:

- Personer som søker om midler til kartlegging må være medlem av NEF. Lokalforeninger som søker må likeledes være tilsluttet NEF.
- Kartleggingsmidlene dekker direkte utgifter eller reiseutgifter etter statens satser for billigste reisevei.
- Støtte utbetales etterskuddsvis, når data fra kartleggingen er synlige i Artskart og eventuell lokalforening er registrert med organisasjonsnummer i Brønnøysundregistrene. Siste frist for innsending av rapport, reiseregninger og kvitteringer er 15. oktober.
- Data skal innrapporteres i Artsobservasjoner eller andre databaser med kobling til Artskart.
- Dersom det samles inn belegg, skal det foreligge en enkel plan for hvordan dette materialet skal ivaretas over tid.
- Varig utstyr som kjøpes inn for tildelte midler blir å regne som SABIMAs eiendom som søkeren disponerer gjennom kontrakt. Det kan disponeres til andre formål når forutsetningene for tilskudd ikke lenger er tilstede.

Prioriteringskriterier:

- **Lite kartlagte artsgrupper eller naturtyper**
Vi prioriterer kartlegging av arter eller naturtyper som har hatt lavt fokus.
- **Kartlegging av rødlistearter**
Vi prioriterer prosjekter med særlig fokus på rødlistearter i kategoriene RE, CR, EN, VU og DD.
- **Lite kartlagte geografiske områder**
Vi prioriterer kartlegging av områder (for eksempel kommuner) der det foreligger få kjente funn av angjeldende artsgruppe(r) fra før (jf. Artskart)
- **Tverrfaglighet**
Vi prioriterer prosjekter som tar sikte på kartlegging av flere artsgrupper samtidig. Kartleggingssturer med fokus på flere artsgrupper og mellom flere foreninger vil bli prioritert.
- **Foreningstilknytning**
Vi prioriterer prosjekter i regi av lokale foreninger foran private prosjekter hvis de kvalitativt ellers vurderes likt.

En enkel søknad om midler sendes kartleggingskoordinator Kristoffer Bøhn, på e-post kristoffer.bohn@sabima.no eller post SABIMA, P.B. 6784 St. Olavs plass, 0130 Oslo innen **1. mai 2013**. Ta også kontakt ved spørsmål om utlysningen.

NEFs sommersamling på Jæren 21–23. juni 2013

Kristoffer Bøhn

Norsk entomologisk forenings sommer-treff i St. Hans helgen er blitt en tradisjon. I fjor ville vi prøve et område litt utenfor det sentrale Østlandet, og valget falt på Jæren og de innbydende og spennende Jærstrendene.

En stor del av de mest spennende områdene her er innbefattet i Jærstrendene

landscapsvernområde. Dette er en sju mil lang strekning av kystlinjen (både i sjø og land) fra Randabergvika i nord til Oгна i sør, med unntak av strekningen Vistnes–Kolnes. Området strekker seg over de fire kommuneene Randaberg, Sola, Klepp og Hå kommuner. Faktisk er dette det største sanddynesystemet i Skandinavia. Her er egne områder for fuglefredning,

Område av Brusanden ved Oгна Camping, del av Jærstrendene landskapsvernområde opprettet i 1977. Foto: Kristoffer Bøhn.

plantefredning og geologiske naturminner, og vi vet at dette også er et spesielt område entomologisk. Flere spesielle arter er knyttet til områdene her som følge av et spesielt klima, en spesiell naturtype og særegne plantearter. Et godt eksempel kan være strandmurerbie *Osmia maritima* som omtrent bare finnes her i Norge.

Vi hadde leid oss inn på Jæren Folkehøgskole, og i løpet av fredag kveld kom det tilreisende med både bil, buss og tog. Flere av deltakerne var fra Vestlandet og benyttet anledning til å komme nå som samlingen var i deres nærrområde, men det var også med langveisfarende blant annet

fra Oslo og Hamar. Alt i alt var 20 personer med på hele eller deler av treffet.

Lørdag morgen skinte sola, noe man ikke alltid kan regne med på Vestlandet. Det var varslet byger så det gjaldt å komme seg raskt ut i felt. Første stopp var Revtangen ornitologiske stasjon der Alf Tore Mjøs fra Stavanger Museum hadde hatt to lysfeller stående gjennom natten. Vi ble presentert for en fin fangst med en rekke arter av nattfly, flere arter målere og spinnerer, blant annet den flotte siksakspinneren. Lysfellefangsten på Revtangen har gitt mange spennende funn opp gjennom årene, og mange arter er funnet nye for området.

Fra venstre: Kristoffer Bøhn, Lita Greve Jensen, Jan Arne Stenløkk, Kjell Magne Olsen, Lars Ove Hansen, Hallvard Elven, Eva Songe Paulsen, Grim Gadeholt, Magne Henrik Velde (bak), Mads Joachim Madsen (foran), Harald Brinchmann Jensen, Leiv Tommas Haugen, Ann Karin Madsen, Jan Erik Bankerød Madsen. Ikke tilstede når bildet ble tatt: Leif Gabrielsen, Rune Roaldkvam, Andreas Tore Andreassen, Tore Nielsen, Alf Tore Mjøs og Odd Inge Larsen. Foto: Kristoffer Bøhn.

Praktisk informasjon og noe mer eller mindre faglige innslag hører med.

Jan Arne Stenløkk holdt et humoristisk foredrag om alle pussighetene han har funnet i media når de har forsøkt seg på artsbestemmelse. Foto: Kristoffer Bøhn.

6. Jæren/Dalane/Ryfylke

Leder: Kjell Arne Krousen
Tlf. 932 55 218 · Epost: jaeren@aftenbladet.no

Natur Insekter

1

2

3

4

1. I beltet har Kjell Magne Olsen både lupe, pinsett, notatbok, insekthåv, kamera, kikkert, sitteunderlag og små plastbeholdere med sprit til å oppbevare insektene. 2. Det finnes 35 humlearter i Norge. Den siste, sibirhumle, ble nylig oppdaget på Hvaler i Østfold. 3. Kjell Magne Olsen har samlet flere insekter i små plastbeholdere med sprit. 4. Like ved Oгна camping på Brusand Jaktet Kjell Magne Olsen på nye arter. ALLE FOTO: CARINA JOHANGSEN

Småkryp-jegere på Oгна

Stavanger Aftenblad var med i felt. Faksimile fra 24. juni 2013

Turen gikk videre til Oгна camping der det er lett å komme seg ut til Brusanden. Alle deltakerne fikk gode økter i felt med håv og annet innsamlingsutstyr både før etter lunsj. Vi fant blant annet en svalestjert, en art som er sjelden på Jæren.

En journalist fra Stavanger Aftenblad kom under lunsjen og fulgte oss i felt etterpå. Etter oppslaget å dømme, lot han seg

særlig imponere av «stridsbeltet» til Kjell Magne Olsen.

Søndagen begynte også fint og vi dro ut til Oгна. Dessverre kom regnet noe tidligere enn gårdsdagen, så vi fikk en noe amputert økt. Et høydepunkt var at turens yngste deltaker fant en mauresvermer i gresset. Med jevnt økende regn utover søndag ettermiddag, løste samlingen seg

Feltlivet tar på... Foto: Kristoffer Bøhn.

Felles lunsj i det fri mens været ennå var godt. Fra Oгна Camping. Foto: Kristoffer Bøhn.

Kjell Magne Olsen klar ved lupen for å gå gjennom dagens fangst. Foto: Kristoffer Bøhn.

Vi ønsker oss flere unge entomologer. Mads Joachim Madsen var samlingens yngste deltaker. Foto: Kristoffer Bøhn.

gradvis opp, og fornøyde deltakere takket hverandre for samværet.

Av mer eller mindre faglige innslag denne gangen fortalte Tore R. Nielsen om blomsterfluefaunaen i området og viste deler av sin samling. Jan Stenløkk holdt et mere uhøytidelig bildeforedrag med ulike avisklipp om hvor lemfeldig zoologiske fakta ofte omgås i media.

Sommersamlingen er en glimrende mulighet for entomologer til å lære av hverandre, utveksle erfaringer og ikke minst komme sammen i godt sosialt lag. Det er motiverende å møte likesinnede når man ellers i året driver sin hobby uten å ha et nettverk av likesinnede rundt seg.

Phylan gibbus EN. I kriteriedokumentasjonene i rødlista står følgende: "Kun kjent fra søndre del av Jæren (Rogaland), Lista (Farsund i Vest-Agder) og Sandøy i Tjøme (Vestfold), hvor den lever i sanddyner. Arten er lokal og fragmentert. Både gjengroing og for mye tråkk er skadelig for arten". Foto: Eva Songe Paulsen.

Vi har ikke satt sammen noen komplett funntabell for turen, men mange registreringer er å finne i Artskart og Artsobservasjoner. Blant annet funnene av de to rødlistede humlene kysthumle (NT) og gresshumle (NT) og billene enggjødselbille *Aphodius sordidus* (EN) og *Phylan gibbus* (EN). Dessuten ble andrefunnet av fluen *Tetanops myopina* fra Brusand beskrevet av Lita Greve i forrige nummer av Insekt-Nytt.

Vi oppfordrer alle våre medlemmer til å bli med på årets samling som vil finne sted 20. til 22. juni 2014. I år vil vi være tilbake på Østlandet. Følg med på foreningene hjemmesider, der informasjon og link til påmelding vil bli lagt ut så snart ting er klart.

Kristoffer Bøhn

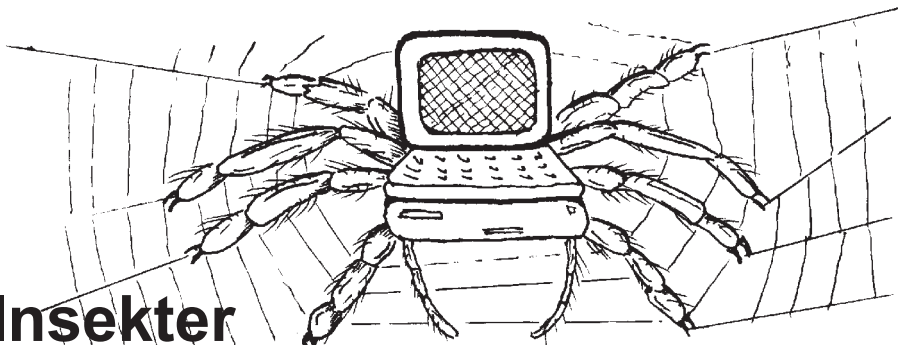
SABIMA,

P.B. 6784 St. Olavs plass, 0130 Oslo

kristoffer.bohn@sabima.no

Insekter i nettet

ved Jan Stenløkk

Naturens selvmordsbombere

Noen insekter har utviklet helt særlige måter for å forsvare kolonien på – de ofrer seg selv ved å eksploderer når fiender truer. Slike «kamikaze-insekter» finnes både hos maur, som sydøstasiatiske *Camponotus*-arter og sydamerikanske termitter. Ikke alle skiller ikke ut gift, men noen har seigt sekret som uskadliggjør fienden. Hos *Glossotermes oculatus* brister soldat-termitterne i 'hals'-partiet, hos *Ruptitermes* spreker siden av thorax og hos *Dentispicotermes* skjer eksplosjonen mellom forbenene. Mest sært er arbeidere av *Neocapritermes taracua* fra Fransk Guyana, som har

en «ryggsekk», med krystaller som, når de blandes med spytt, utløser en kjemisk reaksjon og en eksplosjon med giftige kjemikalier. Alle individene som ofrer seg selv er arbeidere. Ved å gjøre dette, beskytter de søsken og videre fører egne arveanlegg.

Etter: <http://www.sciencemag.org/content/337/6093/436>

Ikke sjekk opp hvem som helst!

Her er en skremmende historie om hva kjønnsdriften kan føre til! I Mojaveørkenen i østlige USA lever oljebillen *Meloe franciscanus*. Når larvene klekker og kommer opp av sanden, samles de og kryper opp på vegetasjonen. De former en bie-stor ball av levende larver, og etterlikner en hunn-bie. Larvemassen reagerer som ett på ytre stimuli, dvs. på hann-bier som blir tiltrukket for å pare seg med det de tror er en bie-hunn. Billelarvene kommer da over på bien. Noen blir kastet av, men en undersøkelse viste at alle hannbiene i området var infisert med denne «kjønnsykdommen». Under paring med ekte bie-hunner overføres larvene også til henne, og de kommer så inn i bie-boet, der de lever godt av pollenet som er lagret. Dette er første kjente eksempel på koordinert aktivitet i forbindelse med mimicry (etterlikning), og feromoner (lukthermere) spiller nok en stor rolle.

Etter: «A remarkable case of mimicry: beetles as a veneral disease of bees», internett (med film og bilder): <http://whyevolutionistrue.wordpress.com>, eller originalartikkelen av Hafernik & Saul-Gershenz (2000) i Nature 405:35.

Billene redder en varm jordklode

Mens mange tror det er oljeindustrien som bringer kloden vår over i et kokvarmt klima, er det faktisk også andre som bidrar med drivhusgasser. Kveg, med sine evige avgassinger fra begge ender av dyret, bidrar med store mengder av karbondioksid (CO_2), metan (CH_4) og nitrose gasser (N_2O). Men redningen finnes i form av gjødselbiller som lever i

møkka! Hovedfagstudent Atte Penttilä fra Helsinki universitet har målt effekten, og funnet betydelig reduksjon CO_2 -avgassingen fra kumøkk der det holdt til biller. Mer forskning trengs på dette området...

Etter: Penttilä A, Slade EM, Simojoki A, Riutta T, Minkkinen K, and Roslin T. (2013) *Quantifying Beetle-Mediated Effects on Gas Fluxes from Dung Pats*. PLoS ONE 8(8): e71454. doi:10.1371/journal.pone.0071454.

Foto: Duwwel, Wikimedia Common

Her er 20 enkle og generelle spørsmål om insekter. Medlemmer i foreningen bør få høy nok poengsum i yrkesveiledningen med anbefaling om at entomolog er er passende yrke. Om ikke kan eldre Insekt-Nytt lastes ned i pdf-format, dersom en synes at eget kunnskapsnivå trenger en oppgradering. Du finner de på hjemmesiden vår: www.entomologi.no

20 spørsmål med yrkesvilledning:

Regler: kun de under 15 år har lov å bruke hjelpemidler!

1. Hvilket jubileum feiret foreningen (NEF) i 2004?
2. Hvilken sommerfugl er blant vårens første og har et navn med en farge og en bokstav?
3. Hvorfor denne bokstaven i navnet?
4. Hvorfor eller hvordan er det mulig at den flyr så tidlig på året?
5. Hvilken dyregruppe spesialiserte Sig Thor (1856-1937) seg i?
6. Hans vitenskapelige arbeide var stort, hvor mange publikasjoner står han bak?
7. Hva særpreger (mange av) våpenfluene, som også er opphavet til navnet?
8. Kan vi si at norske våpenfluer er en artsrik flue-gruppe?
9. Tror du våpenfluene har militære grader i sine navn – i England?
10. Hva er en kortvinge?
11. Hva vil det si at et insekt er rødlistet?
12. Finnes det løpebiller som lever i tidevannsbeltet i fjæra (saltvann)?
13. - og om så - hvor finnes den i Norge?
14. Tortricidae, er det mygg eller sommerfugler?
15. Hva er Coleophoridae?
16. På hvilken næringsplanter finner vi helst larvene til Hvit c?
17. Kan ulve-edderkopper skilles fra andre edderkopp grupper, på øynenes innbyrdes plassering?
18. Er ulve-edderkopper vanlige i Norge?
19. Bærer ulve-edderkopper ungene med seg på ryggen?
20. Ulve-edderkopper i slekten *Pirata* finnes alltid nær ?

Svarene står på neste side:

Svarene:

1. 100 års jubileum (Hansen 2004a).
2. Hvit c (Hansen 2004b).
3. Fordi den har en kremhvitt C på den ellers ganske mørkbrune vingeundersiden (Hansen 2004b).
4. Fordi den har overvintret som voksen (Hansen 2004b).
5. Midd, særlig vannmidder (Hydrachnidia) (Hansen 2004c).
6. Nær 200 vitenskapelige arbeider (Hansen 2004c).
7. De fleste arter har noen kraftige pigger i bakkant av scutellum, det vil si bakerst på brystet (Greve 2004).
8. Nei, det er omlag tretti arter i Norge (Greve 2004).
9. Ja, blant annet oberster, generaler og legionærer (Greve 2004).
10. Det er en artsrik gruppe med biller (uten kilde).
11. Dets eksistens eller livsgrunnlag er på et eller annet vis truet (uten kilde).
12. Ja, løpebillen *Aepus marinus* (Solevåg 2004).
13. Den finnes på Vestlandet nordover til Trøndelag (Solevåg 2004).
14. De er en gruppe (familie) sommerfugler, kalt viklere (uten kilde).
15. De er en gruppe (familie) små sommerfugler, kalt sekkmøll (uten kilde).
16. Særlig på plantene nesle, humle, selje, vier, pil og noen bærbusker (Hansen 2004b).
17. Ja, de har øynene plassert på en egenartet måte (Åkra 2004).
18. Ja, de er såkalte «allestedsnærværende» (Åkra 2004).
19. Ja, unger bæres en tid etter klekking (Åkra 2004).
20. Slekten *Pirata* er nært knyttet til vann (Åkra 2004).

0-5 riktige: Dårlig, vi anbefaler en karriere som økonom, børsmegler, it-konsulent eller politiker.

5-10 riktige: Middels bra. Du kan kanskje bli lærer.

10-15: riktige: Meget bra, entomolog kan være en mulighet for deg.

15-20 riktige: Utmerket (du har vel ikke kikket?). Entomolog er yrket for deg. Kontakt Insekt-Nytt redaksjonen for ytterligere yrkesvilledning.

Litteratur:

- Hansen, L.O. 2004a. Redaktøren har ordet: Vel overstått jubileum! Insekt-Nytt 29 (3/4): 1-2.
- Hansen, L.O. 2004b. Forsidedyret: Hvit c (*Nymphalis c-album*). Insekt-Nytt 29 (3/4): 3-5.
- Hansen, L.O. 2004c. Sig Thors billesamling gitt til Zoologisk museum i Oslo. Insekt-Nytt 29 (3/4): 9-12.
- Greve, L. 2004. To våpenfluer (*Stratiomyidae*). Insekt-Nytt 29 (3/4): 13-18.
- Gammelmo, Ø. 2004. Bli med og kartlegg rødlistede insekter! Insekt-Nytt 29 (3/4): 23-24.
- Solevåg, P.K. 2004. *Aepus marinus* – en vestnorsk løpebille med sans for saltvann. Insekt-Nytt 29 (3/4): 33-36.
- Leif Aarvik, L., Berggren, B. og Bakke, S.A. 2004. Nye funn av sommerfugler i Norge 4. Insekt-Nytt 29 (3/4): 37-66.
- Åkra, K. 2004. Norske edderkoppfamilier del. 1. Ulve-edderkopper – *Lycosidae*. Insekt-Nytt 29 (3/4): 67-78.
-

Forhandlere av entomologisk utstyr

NATUR OG FRITID

Norsk firma med godt utvalg av entomologiske bøker og entomologisk utstyr (og annet naturrelatert). Har salg både over disk og på nett. Drevet av og for naturinteressert. www.naturbokhandelen.no

BENFIDAN

Benfidan fører forskjellig entomologisk utstyr, først og fremst innsamlings- og prepareringsutstyr. Her kan man blant annet kjøpe spennbrett, insektnåler og håver. Skriv etter prislister til: Benfidan, Fruevej 125, DK-7900 Nykøbing Mors, Danmark. E-post: benfidan@mail.dk

APOLLO BOOKS

En bokhandel som spesialiserer seg på entomologisk litteratur. Bestill katalog! www.apollobooks.com. E-post: info@apollobooks.dk

B & S ENTOMOLOGICAL SERVICES (MARRIS HOUSE NETS)

Dette firmaet selger forskjellige typer insekt-nett, inkludert malaisetelt. Har produkter som er ansett for å ha svært god kvalitet. www.entomology.org.uk/

ORTOMEDIC (tidligere Onemed AS)

Fører stereomikroskoper, binokularluper, laboratorieutstyr, o.a. Se annonse på baksida av bladet. Hjemmeside: www.ortomedic.no

BIOQUIP

Kjempestort entomologisk firma lokalisert i California, USA. Fører det aller meste. Verdt å prøve, men litt dyre! Hjemmeside: www.bioquip.com

Sjekk også følgende side på nettet: <http://insects.ummz.lsa.umich.edu/entostuff.html>
Her har Zoological museum, University of Michigan listet en god del nord-amerikanske og internasjonale firmaer som fører entomologisk utstyr.

The Norwegian Entomological Society

www.entomologi.no

The Norwegian Entomological Society (NEF) was founded in 1904. Its goal is to promote the interest for and study of insects. Anyone with an interest in entomology, whether amateur or professional, is welcome as a member. The society currently has about 600 members, mostly from Norway.

Insekt-Nytt [Insect-News] is NEF's popular publication, including reports and articles on faunistics, fieldtrips, anecdotes, techniques etc. The text is mainly in Norwegian. Of special interest for foreign members are the journals Norwegian Journal of Entomology and *Insecta norvegiae*, both of which are published in English.

Insekt-Nytt is published with four issues annually. Norwegian Journal of Entomology is published with two. *Insecta Norvegiae* is published sporadically, depending on material. Many of the older publications can be found in fulltext on our homepage.

To become a member of NEF, please visit our homepage and fill in our online form.

If you would like more information on some of the content of this issue, please contact the editor at; insektnytt@gmail.com and check out our homepage www.entomologi.no

Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 39 (1) 2014

Endrestøl, A. Redaktøren har ordet: Larger and fewer, but to what consequences?.....	1
Strømmen, F.A. The Lense-Bug	4
Hofsvang, T. Insects in Norwegian novels and short stories	5
Greve, L. Flutter-wing flies (Diptera: Pallopteridae) - a summery	17
Slagsvold, P.K. The leaf beetle <i>Chrysolina sturmi</i> rediscovered in Norway	23
Holger Holgersens endowment.....	26
Endrestøl, A. In memorial: Holger Holgersen (1914-1996)	27
SABIMA. Call for survey proposals 2014.....	39
Bøhn, K. NEFs summer gathering at jæren 21–23. June 2013	40
Stenløkk, J. Web-Bugs	47
Hatlen, H. At the Larval Stage (quiz)	49
Suppliers of entomological equipment	50
Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 39 (1) 2014	51

Rettledning for bidragsytere:

Tekst. Hovedartikler struktureres som følger: 1) Overskrift; 2) Forfatteren(e)s navn; 3) Selve artikkelen (gjør med ingress- en kort tekst som fanger leserens oppmerksomhet og som trykkes med halvfete typer; splitt hovedteksten opp med mellomtitler; 4) Evt. takk til medhjelpere; 5) Litteraturliste; 6) Forfatteren(e)s adresse(r); 7) Billedtekster og 8) Evt. tabeller. Alle disse punktene kan følge rett etter hverandre i manus. Send bare ett eksemplar av manus. Bruk forøvrig tidligere numre av Insekt-Nytt som eksempel. Latinske navn skal skrives i kursiv.

Manuskripter må være feilfrie. Manuskripter sendes redaksjonen som e-post eller vedlegg til e-post. De fleste typer tekstredigeringsprogrammer kan benyttes (PDF dokumenter godtas ikke). Eventuelle bilder og illustrasjoner sendes inn samtidig med manuskriptet.

Forfattere av større artikler vil få tilsendt et PDF dokument av artikkelen. Fem eksemplarer av bladet kan sendes etter ønske.

Illustrasjoner. Vi oppfordrer bidragsytere til å illustrere artiklene med egne fotografier og tegninger. For bilder hentet fra internett må rettighetsspørsmålet være avklart. Leveres illustrasjonene elektronisk, vil vi ha dem på separate filer som vedlegg til e-post, og med en oppløsning på minimum 300 dpi. Det er en fordel om bildene er tilpasset A5 format med 5,90 cm bredde for én spalte, eller 12,4 cm over to spalter. Legg ikke illustrasjonene inn i tekst-redigeringsprogrammet, f.eks. MSWord. Fjern også alle koder etter eventuelle referanseprogram (f.eks. Endnote). Originale fotografier kan sendes inn som papirbilde, dias eller negativer. Redaksjonen forbeholder seg retten til å velge utsnitt og foreta små justeringer på bilder (som f.eks kontrast og lys).

Korrektur. Forfattere av større artikler vil få tilsendt en PDF for korrektur. Den må returneres senest 3 dager etter at man mottok den. Store endringer i manuskriptet godtas ikke. Korrektur av små artikler og notiser foretas av redaksjonen.

Norsk entomologisk forening

Postboks 386, 4002 Stavanger

E-post sekretær: jansten123@online.no

Bankkonto: 7874 06 46353 [Jon Peder Lindemann, Gamle mossevei 43, 1430 Ås]

Styret 2014

Formann: Lars Ove Hansen, Sparavollen 23, 3021 Drammen (tlf. 413 12 220)

Nestformann: Jostein Engdal, Langsethveien 39, 3475 Sætre (tlf. 32 79 07 30)

Sekretær: Jan Arne Stenløkk, Kyrkjeveien 10, 4070 Randaberg (tlf. 51 41 08 26)

Kasserer: Jon Peder Lindemann, Gamle mossevei 43, 1430 Ås (tlf. 913 09 552)

Styremedlem: Anders Endrestøl, Rosenhoffgata 13, 0569 Oslo (tlf. 994 50 917)

Styremedlem: Hallvard Elven, Munkebekken 186, 1061 Oslo (tlf. 22 32 83 41)

Styremedlem: Trude Magnussen, Grenseveien 13 A, 0571 Oslo (tlf. 415 40 366)

Lokallag

Finnmark lokallag, c/o Johannes Balandin, Myrullveien 38, 9500 Alta

Tromsø entomologiske klubb, c/o Arne C. Nilssen, Tromsø museum, 9037 Tromsø

Midt-Troms lokallag, c/o Kjetil Åkra, Midt-Troms Museum, Postb. 82, 9059 Storsteinnes (tlf. 77 72 83 35)

NEF/Trøndelagsgruppa, c/o Oddvar Hanssen, NINA, 7485 Trondheim

Agderlaget (A-laget), c/o Kai Berggren, Bråvann terrasse 21, 4624 Kristiansand

Grenland lokallag, c/o Arnt Harald Stendalen, Wettergreensvei 5, 3738 Skien

Larvik Insekt Klubb, c/o Torstein Ness, Støperiveien 19, 3267 Larvik

Drammenslaget / NEF, c/o Tony Nagypal, Gløttevollen 23, 3031 Drammen

Numedal Insektregistrering, c/o Bjørn A. Sagvolden, 3626 Rollag (tlf. 32 74 66 37)

NEF avd. Oslo & Akershus, c/o Insektavd., Naturhist. mus., Pb.1172 Blindern, 0318 Oslo

Østfold entomologiske forening, c/o Thor Jan Olsen, Postboks 1062 Valaskjold, 1701 Sarpsborg

Distributør

Salg av trykksaker og annet materiell fra NEF: Insektavdelingen, Naturhistorisk museum, Pb. 1172 Blindern, 0318 Oslo [Besøksadresse: Sarsgate 1, 0562 Oslo] (tlf. 22 85 17 05); e-mail: leif.aarvik@nhm.uio.no.

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse:
Norsk entomologisk forening
Postboks 386, 4002 Slangerup

Leica

MICROSYSTEMS

www.leicamicrosystems.com

ORTOMEDIC

Vollsveien 13E, Boks 317, 1326 Lysaker - Tlf 67 51 86 00 / Faks 67 51 85 99
ortomedic@ortomedic.no - www.ortomedic.no